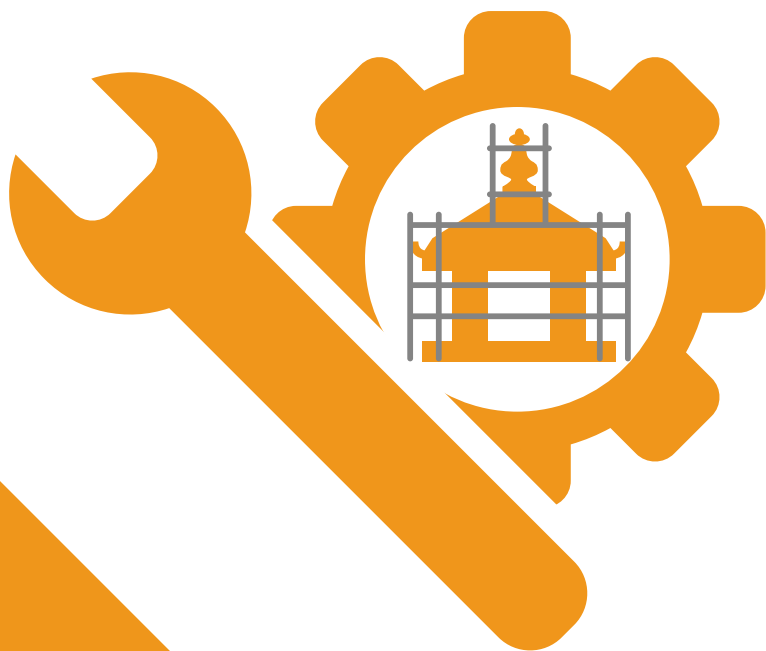

ПРВА ПОМОШ ЗА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО ВРЕМЕ НА КРИЗА

ПРВА ПОМОШ ЗА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО ВРЕМЕ НА КРИЗА

2. Сет алатки

*За координирана подготвеност и одговор во
вонредни состојби при обезбедувањето на
материјалното и нематеријалното
културно наследство*

Апарна Тандон

Објавено од Меѓународниот центар за изучување на заштитата и реставрацијата на културното наследство (ИКРОМ), Via di San Michele 13, 00153 Рим, Италија;

од Фонд Принц Клаус за култура и развој, Herengracht 603, 1017 CE Амстердам, Холандија;

од Одговор при итни случаи во културата, Herengracht 474, 1017 CA Амстердам, Холандија;

и од ИКОМОС Македонија, ул.Покриена Чаршија 376, локал 13, 1000 Скопје, Р.С. Македонија.

© ИКРОМ / Фонд Принц Клаус / Одговор при итни случаи во културата / ИКОМОС Македонија, 2023

ИКРОМОС Македонија ISBN 978-9989-2271-7-2

Оваа публикација е достапна со Отворен пристап под лиценцата Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>). Со употреба на содржината на оваа публикација, корисниците прифаќаат дека се обврзани со условите за користење на соиздавачите и на нивните репозиториуми со отворен пристап.

Наслов на оригиналот: First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis: 2. Toolkit
Прв пат објавена во 2018 година од Меѓународниот центар за изучување на заштитата и реставрацијата на културното наследство (ИКРОМ) и Фондот Принц Клаус за култура и развој.

Оригинална верзија: © ИКРОМ, Фонд Принц Клаус за култура и развој, 2018

Употребените ознаки и презентацијата на материјалот низ оваа публикација не подразбираат изразување на каков било став од страна на ИКРОМ, Фондот Принц Клаус за култура и развој, Одговор при итни случаи во културата и ИКОМОС Македонија во врска со правниот статус на која било земја, територија, град или област или на нејзините власти, или во врска со разграничувањето на нејзините граници или демаркации.

Идеите и мислењата изразени во оваа публикација се на авторите; тие не се нужно исти со оние на ИКРОМ, Фондот Принц Клаус за култура и развој, Одговор при итни случаи во културата и ИКОМОС Македонија и не создаваат обврски за Организациите.

НА ПУБЛИКАЦИЈАТА РАБОТЕА:

Главен автор и уредник Апарна Тандон, ИКРОМ

ПРИДОНЕСИ ЗА СПЕЦИФИЧНИ СОДРЖИНИ:

Проценка на штети и ризици на лице место по настанот Рохит Џигјасу, Еужени Крете, Елке Селтер

Безбедност и стабилизација Еужени Крете, Елке Селтер, Хавиер Ромао, Есмералда Пауперио

Студии на случај Марија Сесилиа Родригез Морено, Еужени Крете, Ихор Пошивајло, Кјав Мио Ко, Елке Селтер, Валентина Спано, Лајла Салих

Стручна рецензија Џесика Дојл, Џонатан Итон, Соња Џовинаци

Истражување Џесика Дојл, Валентина Спано

Дизајн на информации Кристофер Малапитан

КООРДИНАЦИЈА:

ИКРОМ Катрин Антомарки, Апарна Тандон, Џенифер Копиторн, Изабел де Брисис и Изабел Вергер

Фонд Принц Клаус Дебора Столк

КООРДИНАЦИЈА НА МАКЕДОНСКОТО ИЗДАНИЕ:

ИКРОМ Џенифер Копиторн и Миранда Мулингс

Одговор при итни случаи во културата (ЦЕР) Вера Сантана

ИКОМОС Македонија Кристина Бицева и Ивана Коцевска

ПРЕВОД НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК:

Иницијатива за превод на македонски јазик Ивана Коцевска и Алесандра Мацедонио де Царвалхо

Превод од англиски на македонски јазик Алесандра Каитозис

Лектура Каролина Накова

Стручно уредување Кристина Бицева и Ивана Коцевска

СОДРЖИНА

Навигација за Сетот алатки	7
----------------------------------	---

Проценка на штети и ризици на лице место по настанот

• Контролни листи	10
• Како да нацртате план на локацијата?	13
• Карактеристики на формуларот за проценка	16
• Обрасци за проценка на штети и ризици на лице место по настанот	17
• Совети за собирање на податоци за оштетувања	28
• Типични конструктивни и неконструктивни оштетувања	30

Безбедност и стабилизација

• Мрежи за мапирање на локациите	43
• Кодови за преместување во привремен склад	45
• Единствени идентификациски броеви	46
• Документирање на евакуацијата	48
• Документирање на спасувањето	50
• Совети за ракување со предмети	52
• Совети за пакување на предмети	53
• Органски и неоргански материјали	57
• Тријажа и приоритизирање	59
• Стабилизација на движно културно наследство	61
• Материјали и опрема за евакуација	71
• Привремена кровна конструкција	77
• Основни дрвени потпори	83
• Совети за сушење влажни конструкции	96
• Материјали и опрема за итна стабилизација на конструкциии градби	97

Користена литература	101
----------------------------	-----

Навигација за Сетот алатки

Подолу може да најдете неколку совети кои ќе ви помогнат да се снајдете низ овој Сет алатки.

ОЗНАКИ ЗА КНИГАТА

На горниот десен дел од секоја страница ќе најдете интерактивни јазичиња кои ќе ви помогнат да скокнете директно до посакуваниот дел од Сетот алатки.

ХИПЕРЛИНКОВИ

Сино и задебелено: Линкови (врски) до специфични делови во документот.

СОВЕТИ: Совети базирани на искуства.

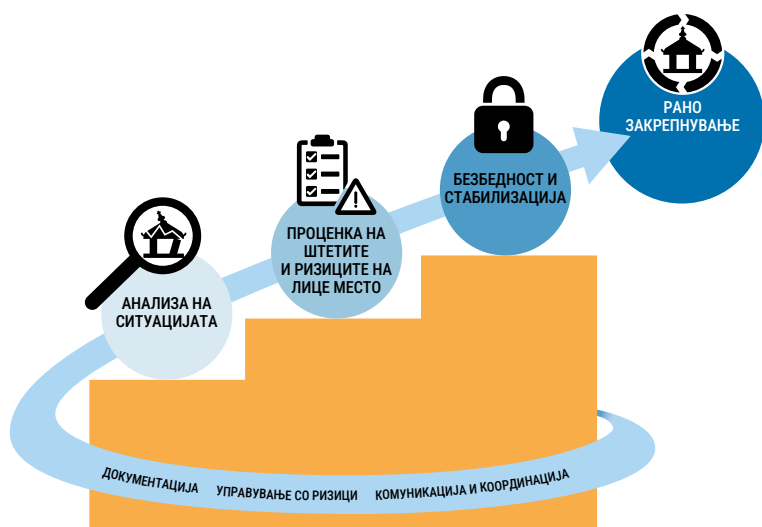
ВНИМАНИЕ: Обрнете внимание за да избегнете непредвидени закани или грешки.

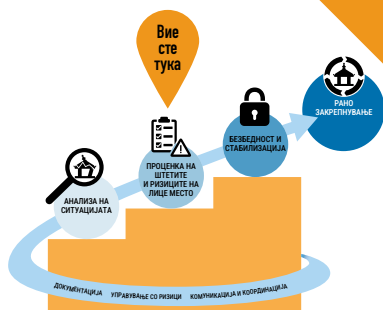
ПРОЧИТАЈТЕ ПОВЕЌЕ: Дополнителни материјали за читање.

РАМКА ЗА УКАЖУВАЊЕ НА ПРВА ПОМОШ ЗА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

ПРОЦЕНКА НА ШТЕТИ И РИЗИЦИ НА ЛИЦЕ МЕСТО ПО НАСТАНОТ

Контролна листа за проценка на штети и ризици на лице место

Личната безбедност треба да биде главен приоритет при правењето на проценка на лице место во некоја погодена област или области. Имајте ги на ум следниве совети пред да продолжите на локацијата:

- ✓ Проверете дали ги имате потребните дозволи за влегување во локацијата.
- ✓ Погрижете се да имате пристап до барем едно средство за комуникација, на пр., мобилен телефон или ВХФ-радио.
- ✓ Имајте ги при рака телефонските броеви на локалната полициска станица, полициските контролни соби, противпожарни станици и служби за брза помош за итни случаи.
- ✓ Избегнувајте опасни ситуации и бидете свесни дека последиците од катастрофи може да вклучуваат дополнителни ризици, како што се: последователни потреси, лизгање на земјиште, грабежи и сл.
- ✓ Бидете свесни за вашата околина и лоцирајте ја најблиската безбедна зона.
- ✓ Бидете смирени и внимавајте каде чекорите.
- ✗ Не одете на лице место без да носите соодветна безбедносна опрема.
- ✗ Не талкајте сами или без веќе испланирана рута.
- ✗ Условите на патиштата може да бидат многу лоши, а пристапот многу ограничен. Планирајте го добро вашето патување и избегнувајте возење во темница.

Пред да пристигнете на лице место, проверете дали ја имате следнава опрема и материјали за отпочнување на проценката на оштетувањата и ризиците:

- ☐ Лична заштитна опрема (видете го комплетниот список на следната страница);
- ☐ Обрасци за проценка на штети и ризици;
- ☐ Фотоапарат, паметен телефон или таблет за фотографирање и снимање на гео-координати, доколку е дозволено. околку не е дозволена употреба на фотоапарат или мобилен телефон, користете блокче за скицирање и фаќање белешки;
- ☐ Батериска ламба со резервни батерии;
- ☐ Лента за мерење (метро), фотометар и либела (доколку е можно);
- ☐ Навигациски компас, исто така, постојат и апликации за мобилен телефон со функција на компас;
- ☐ Мерач за широчина на пукнатини;
- ☐ Ласерски мерач на растојание;
- ☐ Референтни фотометри;
- ☐ Цврста папка (потпора за пишување);
- ☐ Хартија – празна и милиметарска;
- ☐ Моливи со олово или во боја за означување на мапите. збегнувајте користење на пенкала бидејќи доколку истече мастилото, ќе се деформираат контурите на цртежот и така ќе изгубите витални информации;
- ☐ Гуми за бришење, острилки и линијари;
- ☐ Калкулатор (доколку е можно);
- ☐ Безбедносна лента за ограничување, јажиња и знаци;
- ☐ Флаширана вода и храна;
- ☐ Список со телефонски броеви на одговорниот клучен персонал за време на итната состојба, на пр., обезбедување, противпожарна станица, брза помош итн.

BC Housing. 2018. *Rapid Damage Assessment*. Burnaby, BC Housing.
Достапно на: <https://perma.cc/686P-5JFE>

Список на опрема за лична заштита

Во зависност од видот на итната состојба и самата локација која ја документирате, треба да ја набавите следнава опрема пред да пристигнете на лице место, а со цел да се обезбеди лична заштита на сите членови на тимот:

- ☐ Заштитен шлем
- ☐ Јакна или елек со висока видливост
- ☐ Долги панталони и кошула со долги ракави
- ☐ Затворени заштитни обувки
- ☐ Батериска ламба или факел со резервни батерии
- ☐ Свирче
- ☐ Маски за прашина со филтри
- ☐ Индустриски безбедносни ракавици
- ☐ Заштитни очила
- ☐ Личен комплет за прва помош
- ☐ Средство против инсекти (ако ви е достапно)
- ☐ Средство за дезинфекција на раце (ако ви е достапно)

Connecticut Technology Transfer Center. 2010. *Protective Equipment for Workers in Hurricane Flood Response*. Connecticut, School of Engineering, University of Connecticut.

Достапно на: <https://perma.cc/LG2T-FTDZ>

Heritage Collections Council. 1998. *reCollections: Caring for Collections Across Australia — Managing People*. Canberra, Heritage Collections Council.

Достапно на: <https://perma.cc/RR45-BJDW>

Како да нацртате план на локацијата?

Плановите и основите на локацијата се многу корисни при проценката и при документирањето на штетите. Но, доколку ви недостасува оваа документација, можете сами да **скицирате план** следејќи ги следните чекори:

- 1 Прошетајте околу погодената локација за да добиете преглед на нејзините пропорции, оска на симетрија и форма, со цел да го **изберете адекватниот размер** за вашиот цртеж. Кога го одредувате размерот на вашиот цртеж, исто така, размислете дека во него треба да ги вклучите и соседните елементи од мапата, како што се: релевантни знаменитости, области на ризик итн.
- 2 **Изберете почетна точка** (на пример, аголот од објектот) и означете го на милиметарската хартија.
- 3 Сега можете да **почнете да се движите околу објектот и да го нацртате планот**, сид по сид. Не треба да бидете многу прецизни при цртањето на планот, особено не треба да пристапувате кон оштетените конструкции премногу блиску во оваа фаза на проценката. Доколку немате никакви мерни алатки, може да го користите вашиот чекор како приближна единица: еден чекор должина е еднаков на приближно еден метар.
- 4 Наведете го **избраниот размер** во кој цртате и означете ја **референтната насока** (за север) на мапата.
- 5 Наведете ги на мапата **пристапните патишта** и главните **влезови** во објектот или локалитетот. Наведете ги и идентификуваните **безбедни зони** (доколку ги има). Тие подоцна може да се користат за итна стабилизација, за складирање и паркирање на автомобил за евакуација.
- 6 Не заборавајте да ги означите и **околните елементи** кои можат го загрозат објектот доколку се урнат.
- 7 Во случај на тотален колапс, вклучете во скицирањето луѓе кои работат или живеат на таа локација. Тие можеби ќе можат да ви помогнат доколку сите други референтни точки ви се недостапни.

Погрижете се да означите штети како и други значајни нешта на планот на објектот. Тие треба да се доволно јасни за да можете да ги прочитате на вашиот план.

COMPLEX ZONING AND SECURITY PLAN

RISK MANAGEMENT PLANNING FOR THE CITY PALACE, UDAIPUR

DATE: 27-01-09
DRAWN BY: DAKSHATH.M.KIDIDYOR
CHECKED BY: ROHIT JIGYASU

Фото: Рохит Цигясу

Како да изработите основна мапа?

Изработка на основна мапа е потребна во случаи кога се засегнати повеќе локалитети во една област. Ако немате достапна основна мапа на погодената област, таа може да се изработи брзо, користејќи сателитска снимка која ги покажува областа/градот/регионот, во зависност од обемот и природата на настанот.

Основната мапа треба да го означи северот и да ги покажува соодветните објекти, пристапни патишта и патеки, како и границите на јурисдикција на областа.

Доколку катастрофата или кризата се распространети на поголем простор, зафаќајќи цел регион или град, треба да се изработи мапа во соодветен размер, со означување на објектите кои се културно наследство. Секој објект треба да добие единствен идентификациски број кој ќе се користи за брза проценка при проценувањето на штетата подоцна.

Кои се најважните карактеристики на формуларот за проценка на штети и ризици по настанот?

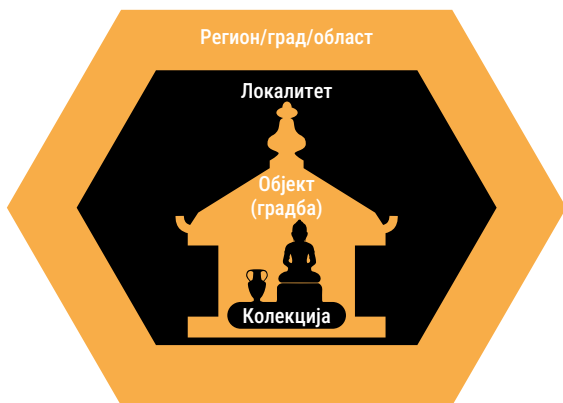
- 1 Да биде **концизен** и лесен за пополнување со податоци.
- 2 Да биде прилагоден на **локалниот контекст** и **јазик**.
- 3 Да биде **стандардизиран** и погоден за движно, недвижно и нематеријално културно наследство во погодената област.

Дискутирајте со тимот за дефинициите за секоја категорија на штета и ризик, така што собраните податоци да бидат конзистентни за целиот тим. Ова е особено важно за поголеми тимови каде што повеќе групи собираат податоци.

Иако формуларите можат да бидат специфични во поглед на типот на опасностите или видот на културното наследство, тие треба да помагаат при спроведување на интегрирани проценки на штетите и ризиците. На пример, доколку примарна опасност е земјотрес, поврзаните опасности како што се пожар и обилни врнежи (доколку е применливо) исто така треба да бидат земени предвид.

Онаму каде што е потребно, вклучете опции со повеќекратен избор, со можност за додавање квалитативни податоци. Онаму каде што е релевантно, собирајте информации на различни нивоа, кои исто така може да бидат подмножества едни на други, имено:

- 1 Ниво на регион/град/подрачје
- 2 Ниво на локација
- 3 Ниво на објект
- 4 Ниво на збирка/објекти

Проценка на лице место и евидентирање на штети и ризици за недвижно и движно културно наследство

Образец 1

Следниов образец ги прикажува нивоата како и можните полиња на информации што може да се земат предвид при изработувањето на одделни или интегрирани обрасци за проценка на штети и ризици на лице место, за движно и недвижно културно наследство.

Со цел да заштедите време, некои од полињата за информации како што се името, значењето или сопственоста, може да ги пополните и надвор од локацијата.

Ќе треба да ги приспособите дадените информации и да додадете полиња кои се однесуваат на материјалите и техниките од кои се направени предметите/објектите што претставуваат културно наследство. Тие треба да се типични за погодената област што претрпела штети.

Покрај тоа, бидејќи нема два слични итни случаи, не сите информации кои ќе ги најдете во овој образец ќе бидат релевантни за ефектите на конкретниот опасен настан со кој се соочувате. На пример, ако во дадена ситуација се оштетени објекти кои се културно наследство, а предметите внатре се недопрени, можете да го користите овој образец за да направите формулар само за оценување за објектот кој е културно наследство. Овие податоци ќе ги вклучуваат само најрелевантните нивоа и полиња со информации.

Доколку изберете да изработите обрасци за интегрирана проценка на штетите и ризиците, погрижете се тимовите што ќе ги користат да бидат мултидисциплинарни и претходно обучени за препознавање на оштетувања и ризици на недвижното и на движното културно наследство.

- 1 Датум(и) на проценка
- 2 Име(имиња) на проценувачот(проценувачите)
- 3 Контакт-информации за проценувачот(проценувачите)
- 4 Онаму каде што е релевантно, професија на проценувачот(проценувачите)

Ниво 1: Регион/град/област (релевантно во случај на катастрофа во цел регион)

- 1 Име на градот/областа и неговите гео-координати
- 2 Опис на инцидентот

- 3** Природа на примарната опасност (на пр., природна или предизвикана од човек).
Природни опасности: земјотрес, ураган, песочна бура, поплава, пожар итн.
Опасности предизвикани од човечки фактор: вандализам, подметнување пожар, нуклеарно зрачење, војна, воена активност итн.

Ниво 2: Локација (особено е релевантно доколку погодената област содржи археолошки и други видови објекти/локалитети кои се културно наследство со различни материјални и нематеријални елементи).

- 1** Име на локалитетот.
- 2** Локација на локалитетот со координати.
- 3** Каде што е релевантно, користете основен план на локалитетот означен со локација на компоненти, покрај формуларот за проценка.
- 4** Ниво на заштита (на пр., меѓународно, национално, локално или незаштитено).
- 5** Кој е степенот на оштетување (на пр., мал, среден или тежок) на ниво на локацијата? Каде се наоѓа штетата?
- 6** Дали има надворешен отпад и токсичен отпад на локалитетот што треба да се исчисти?
- 7** Дали локалитетот има безбедни и слободни работни простории за извршување безбедносни и стабилизациони операции? Наведете ја нивната локација на мапата на локалитетот. Исто така, запишете дали има на располагање паркинг места за средни и тешки работни возила на или до самиот локалитет.
- 8** Евидентирајте ги загубите.

Онаму каде што е можно и каде што имате достапни податоци, евидентирајте ги загубите на приходи, луѓе и/или инфраструктура. Некои аспекти кои треба да се имаат предвид:

- Број на вработени пред и по настанот;
- Директно поврзани активности поврзани со приходите на локалитетот, на пр., продавачи на сувенири, занаетчиски индустрии, бизниси поврзани со туризам и угостителство и други сродни бизниси;
- Просечен број на посетители пред и по настанот.

Ниво 3: Објект (градба)

Забелешка: Прашањата и препораките наведени подолу се изработени за да помогнат во проценката на оштетување на лице место, на поединечен објект (градба).

- 1 а) Име на објектот?
б) Кој е инвентарниот број на објектот (доколку веќе постои таков)?
в) Доколку не е познат инвентарниот број на објектот, доделете му соодветен референтен број.
- 2 Кој е сопственик на објектот (јавен, приватен или непознато)?
- 3 За што се користи во моментот, на пр., дали е трговски, верски или јавен (споменик, библиотека, музеј, училиште, итн.) објект?
- 4 Кое е нивото на континуитет на функцијата: без прекин/целосен прекин/прекин на одредено место, но продолжена на друго место?
- 5 Дали ги собравте следниве материјали покрај формуларот: мапа на локалитетот, фотографии пред настанот, цртежи и скици на објектот?
- 6 Ниво на заштита: меѓународно/национално/локално/незаштитено?
- 7 Општи информации за објектот:

а) Дали постојат претходни записи за него (на пр., планови на основите, пресеци или евиденција за претходни интервенции)?

б) Доколку да, каде се наоѓаат и кој ја има таа документација?

в) Дали претходната документација го означува значењето (естетско, историско, културно, верско, научно и/или економско) на оштетениот објект?

г) Во случај на духовно, верско или друго нематеријално значење, дали се потребни специфични третмани, практики или дејства? Доколку одговорот е да, ве молиме наведете кои дејствија се потребни, и каде можат да се најдат конкретните лица (верски водачи, старешини на заедницата и сл.) кои би можеле да ги спроведат тие дејствија?
- 8 Кое е нивото на оштетување: мало, умерено, големо или пак целосен колапс?

- 9 Кои материјали се употребени во објектот, кој градежен систем се користел за да биде изграден и каде објектот има претрпено оштетувања (на пр., сидови, покрив, под или конструктивни елементи)?

I Сид

II Покрив

III Материјал за подот

IV Конструктивни елементи

- 10 Опишете ги критичните неконструктивни оштетувања што ги има претрпено градбата и означете ја штетата на основата на објектот.

Фотографирајте ги различните видови оштетувања. Забележете ги релевантните фото-броеви на планот на основата.

- 11 Наведете ги непосредните ризици:

Примарна опасност	Секундарни опасности	Непосреден ризик (потенцијално влијание врз безбедноста и вредностите на културното наследство)	Фактори на ранливост (основни причини)
Земјотрес	Афтершокови, пожар	Објект од XVIII век изграден од дрвени елементи би можел да биде зафатен од пожар; раселените луѓе кои живеат во близина на објектот би можеле да ги изгубат своите животи	Лошо одржувани електрични инсталации; раселените луѓе што живеат блиску до објектот користат струја и гас

- 12 Дали има безбеден простор во близина на засегнатите објекти, кои би можеле да се користат за спроведување на итна стабилизација на објектот и складирање вредни предмети и/или залихи?
- 13 Дали има потреба да се исчистат рушевините од локалитетот?
- 14 Дали има простор за паркирање на средни до тешки сервисни возила до засегнатиот објект(и)?

- 15** Наведете ги непосредните активности кои треба да се преземат за да се обезбеди и стабилизира објектот. Доколку е можно, наведете ги и трошоците за дејствијата, во консултација со одговорните лица и локалните експерти.

Ниво 4: Предмети/збирки

- 1** Каде се наоѓаат предметите/збирките во објектот? Наведете ги броевите на катовите и просториите.
- 2** Дали предметите се во нивната оригинална локација од пред настанот? Доколку не, наведете ја новата локација на планот на основата или мапата на локацијата.
- 3** Општи информации за збирката:
 - а) Дали постојат претходни записи за збирката (на пр., инвентари, регистар за пристап, каталози)? Доколку да, каде се наоѓаат и кој ги поседува тие записи?
 - б) Дали претходната документација го наведува значењето (естетско, историско, културно, верско, научно и економско) на оштетените предмети?
 - в) Во случај на духовно, верско или друго нематеријално значење на предметите, дали се потребни специфични третмани, практики или дејства потребни за нив? Доколку одговорот е да, ве молиме наведете кои дејствија се потребни, и каде се потребни специфични лица (верски водачи, старешини на заедницата и сл.) кои би можеле да ги спроведат тие дејствија?
- 4** Евидентирајте ги видовите на оштетени предмети. Тоа би можеле да бидат: слики, монети, книги, ракописи, документи, фотографии, аудиоленти, видеоленти, фрески, мозаици, скулптури итн.
- 5** Направете проценка за тоа колку предмети има. Доколку предметите се натрупани и тешко е да се процени нивниот број, земете ги димензиите на купчето (висина, должина и ширина); направете фотографија и забележете го референтниот број на фотографијата на формулар, како и на основата или мапата на локацијата.

6 а) Евидентирајте го видот на штетата:

- Влажно
- Изгорено
- Деформирано
- Скршено
- Искинато
- Напукнато
- Мувла
- Штетници
- Дамки
- Саѓи
- Хемиски депозити
- Друго (објасни)

б) Наведете го нивото на оштетување.

Ниво 1 (мало): оштетувањето на предметот не се зголемува кога се ракува со него (предметот може да се поместува и не бара внимателно ракување).

Ниво 2 (умерено): оштетувањето на предметот не се зголемува кога со него се ракува мирно и внимателно. Меѓутоа, доколку предметот е подложен на ракување или третман кој е премногу груб, големи се шансите штетата да се влоши.

Ниво 3 (големо): дури и внимателно и макотрпно ракување со предметот ќе резултира со влошување на постојната штета.

Фотографирајте ги различните видови оштетувања на него. Забележете ги референтните броеви на фотографии на основата на објектот.

7 Наведете ги непосредните ризици за предметите/збирките:

Примарна опасност	Секундарни опасности	Непосреден ризик (потенцијално влијание врз безбедноста и вредностите на културното наследство)	Фактори на ранливост (основни причини)
Поплава	Мувла	Органските предмети во приземјето и и во подрумот ќе бидат погодени; мувлата во објектот ќе претставува закана за тимот и вработените.	Главниот пристапен пат до локацијата е оштетен; на објектот е запечатен: Прозорците не може да се отворат и нема електрична енергија.

- 8** Дали има безбеден простор во близина, кој би можел да се користи за да се стабилизираат или складираат предметите?
- 9** Дали има простор за паркирање на средни до тешки сервисни возила до или во близина на локацијата во која се наоѓаат засегнатите предмети?
- 10** Наведете ги непосредните активности што треба да се преземат за да се обезбеди и стабилизира збирката/предметите. Доколку е можно, наведете ги индикативните трошоци за овие дејства. Направете го ова во дискусија со одговорните лица за збирките и локалните експерти.

Проценка на лице место и евидентирање на штети и ризици за нематеријално културно наследство

Образец 2

Следниов образец ги прикажува нивоата и можните полиња со информации кои мора да се земат предвид при креирањето на формуларот кој опфаќа проценка на штети и ризици на лице место за нематеријално културно наследство. Во формуларот можеби ќе треба да ги прилагодите информациите и во него да го вклучите типичното нематеријално наследство кое се сретнува во област – ова треба да биде направено пред некоја катастрофа. Сепак, затоа што два итни случаи не се слични, овие формулари треба да бидат прилагодени на природата на конкретниот опасен настан со кој се соочувате и од неговите ефекти врз нематеријалното културно наследство.

- 1 Датум(и) на проценка
- 2 Име (имиња) на проценувачот(проценувачите)
- 3 Контакт-информации на проценувачот (проценувачите)

Ниво 1: Регион/град/област

- 1 Име на градот/областа и неговите гео-координати
- 2 Опис на инцидентот
- 3 Природа на примарната опасност (на пр., природна или предизвикана од човек)
Природни опасности: земјотрес, ураган, песочна бура, поплава, пожар итн.
Опасности предизвикани од човечки фактор: вандализам, подметнување пожар, нуклеарно зрачење, војна, воена активност итн.
- 4 Локација на локалитетот, со координати (каде што е релевантно)
- 5 Клучна мапа на локалитетот со локација на компонентите (каде што е релевантно)

Ниво 2: Елемент

1 Име/опис на елементот

2 Тип на елемент:

- а) Усни традиции и изрази, вклучувајќи го и јазикот
- б) Изведувачки уметности
- в) Социјални практики, ритуали и празнични настани
- г) Знаења и практики во врска со природата и универзумот
- д) Традиционални занаети

Видовите елементи наведени погоре се во согласност со Конвенцијата на УНЕСКО за заштита на нематеријално културно наследство од 2003 година. Иако можеби не е секогаш лесно да се направи дистинкција помеѓу овие категории, се препорачува, по настанувањето на итната состојба, тимовите од експерти да се договараат за соодветна интерпретација и групирање на категориите и соодветно да го групираат засегнатото нематеријално културно наследство. Главната цел на одредувањето на видот на елементот е да се овозможи подобро разбирање кои видови на нематеријално културно наследство се (најмногу) погодени. Доколку е релевантно, тимовите може исто така да ги заменат овие категории со локални релевантни термини (на пр., фестивали, маскирани танци, музика, верски ритуали).

3 Ниво на заштита: меѓународно/национално/локално/незаштитено?

4 Во случај на културни индустрии, занаети итн., ве молиме наведете кои од следниве ставки се засегнати:

- а) Суровини
- б) Простор за производство, машини, алати, залихи на производи или материјали
- в) Персонал, квалификувана работна сила
- г) Пазари (продажба и клиенти)
- д) Пренос на вештини

5 Опис на ефектите:

За секое од трите нивоа, опишете како било погодено културното наследство. Ве молиме разгледајте ги и елементите за пристап и долгорочно пренесување и продолжување.

а) Материјални добра: мали/умерени/големи?

б) Луѓе: мали/умерени/големи?

в) Знаења и традиции: мали/умерени/големи?

Забелешка за „нивоата на штета“: степенот до кој одреден елемент е засегнат (мал, умерен или голем), ќе зависи од конкретната ситуација. Каде што е можно, споредете го степенот на сериозност на ефектите врз различно нематеријално културно наследство од ист тип (на пр., разни фестивали) или на нематеријално културно наследство од различни видови (фестивали, верски практики, занаети итн.). Методологијата треба да биде договорена од страна на тимот за проценка пред да се прави самата проценка и истата може дополнително да се прилагоди по проценката, во координација со целиот тим. Главната цел на проценката на нивоата на штета е да се добијат податоци за тоа кои видови нематеријално културно наследство или кои специфични елементи на нематеријалното културно наследство се погодени посериозно од другите.

6 Кое е нивото на континуитет на функцијата: без прекин, тотално нарушување и нарушување на одредено место, но функцијата продолжува на друго место?

7 Опишете како ефектите врз елементот на наследството влијаат врз заедницата:

Каде што е можно (каде што имате достапни податоци или истите можат да бидат проценети), ве молиме додадете проценка изразена во број или процент на засегнати луѓе и домаќинства (вклучете соодветна категорија):

а) Директно

б) Индиректно

- 8** Кои секундарни опасности би можеле да влијаат на елементот на културното наследство? Наведете ги, а исто така објаснете ги и веројатните влијанија што може да ги имаат.

Примарна опасност	Секундарни опасности	Непосреден ризик (потенцијално влијание врз безбедноста и вредностите на културното наследство)	Фактори на ранливост (основни причини)
Земјотрес	Афтершокови, пожар	Животите на носителите се во опасност; голема е веројатноста практиката да биде прекината заради општествениот немир.	Несоодветно домување, недостаток на осигурување или обештетување.

Совети за собирање податоци за оштетувања

- Во итната фаза треба да се евидентираат само критичните оштетувања. Не треба да се губи време за евидентирање на процесите и ризиците на бавно и прогресивно влошување – ова може да почека додека ситуацијата не биде посоодветна за спроведување на детални проценки.
- При проценка на штетата и ризиците за нематеријалното културно наследство, можете да започнете со проценка на поврзаните материјални елементи (градби, алатки, носии и сл.) и луѓе. На пример, доколку е засегнато занаетчиството, проценете ја штетата на занаетчиските производи, опремата и алатките што се користат, потребните сировини користени во тој занает како и работните места. Во исто време, обидете се да разберете како биле погодени и самите занаетчи.
- Избегнувајте да правите премногу фотографии од истото оштетување или локација, бидејќи тоа ќе ви го отежни составувањето на податоците. Наместо тоа, погрижете се да направите неколку фотографии со широк агол кои ќе бидат со добар квалитет, а направете и неколку детални фотографии, онаму каде што е најрелевантно.
- Собирајте податоци што е можно пообјективно, врз основа на визуелно набљудување и спроведени интервјуа.
- Обидете се да не давате интерпретации или анализи доколку немате соодветни квалификации за тоа.
- Бидете доследни во начинот на кој ги собираете податоците. Тие треба да бидат во формат што лесно може да се репродуцира. Комбинирајте ги овие податоци со спроведените интервјуа.
- Погрижете се да соберете повеќе од само бројки. Исто така, важно е да зборувате со луѓето – особено со засегнатите страни, како што се менаџерите на локалитетот, локалните заедници и локалните власти
- Податоците треба да бидат лесни за читање и толкување.
- Гледајте внимателно: вредни информации може да бидат сокриени во рушевините.
- Со цел да се заштитите од губење на податоци, собирајте податоци преку повеќе средства, како што се: формулари за проценка, писмени белешки, скици, фотографии и други технолошки алатки.

- Податоците за оштетувањата на културното наследство често може да бидат чувствителни, а понекогаш и извор на конфликт. Преземете мерки за обезбедување на податоците што ги собирате. Користете шифриран хард-диск и дозволете да го користат само релевантните органи.

Типична конструктивна и неконструктивна штета на објекти и градби

Подолу се наведени некои типични конструктивни и неконструктивни штети на објекти и градби кои се културно наследство, од страна на различни опасни настани како што се: земјотреси, урагани, пожари и поплави.

Оваа белешка наведува типични форми на оштетувања предизвикани од различни опасности на следните типови конструкции и материјали. Сепак, ова не е целосна листа. Имајте на ум дека типичната штета која е наведена за одреден тип на конструкција може да се појави и кај друг тип на конструкција. Ова, исто така, зависи од патеката на самата опасност. На пример, оштетувањето од пожар во еден објект ќе зависи од тоа каде точно се појавил пожарот.

- **Сидана камена конструкција** со носечки сидови и двоводен покрив
- **Конструкција** со дрвена рамка
- **Конструкција од керпич** со носечки сидови, сводови и куполи

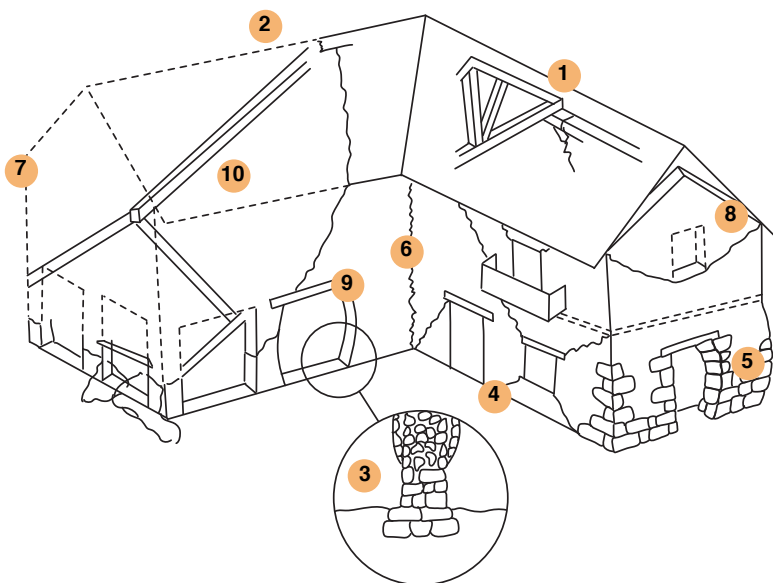
Оштетените објекти кои се културно наследството и кои не се срушиле би можеле да се срушат во секое време. Затоа, побарајте помош од градежен инженер или архитект во погодената област кој ги познава механизмите на рушење на градбите кои се културно наследство и на конструктивните типови.

Сидана камена конструкција со носечки сидови, дрвена рамка и двоводен покрив.

Опасност: земјотрес, ураган

- 1** Оштетување на врската помеѓу вертикалната и хоризонталната конструкција на објектот: поместувањето на покривната конструкција или на сидовите може да ја ослабне врската меѓу нив, резултирајќи со појава на пукнатини на сидовите.
- 2** Оштетување на покривот: ова оштетување се случува кога ќерамиди или други покривни материјали не се безбедно прицврстени и не можат да се спротивстават на силен ветер или на сили како што се оние предизвикани од ураган. Во најлош случај покривната обвивка може да биде оддувана.
- 3** Испакнување на сидовите: ако два слоја на сидовите не се добро поврзани, тогаш заради дејство на странични сили ќе се појават испакнувања.
- 4** Дијагонални пукнатини: ова се типични пукнатини, предизвикани од ниската отпорност на сидаријата и нејзиното напрегање предизвикано од странични сили. Тие обично се појавуваат во делови од сидовите кои имаат најмала отпорност.

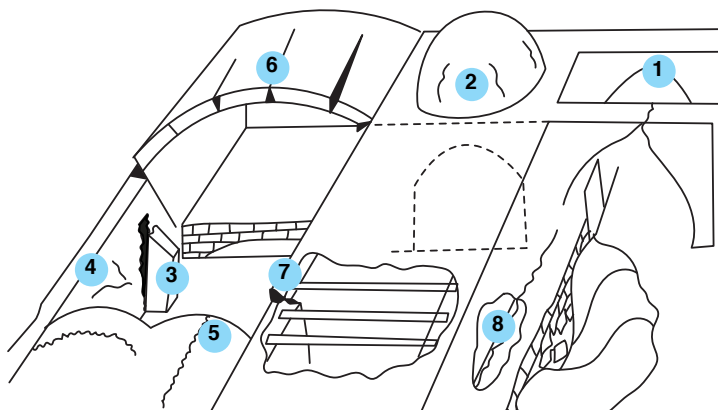
- 5 Виткање на сидот: кога на еден сид делува странична сила, тој може да се потпре на соседниот сид кој претходно бил цврсто фиксиран за него.
- 6 Аголни пукнатини: тие се резултат на концентрацијата на стрес, предизвикана од разликата во ригидноста помеѓу крилата на објект во форма на L-, T- или C-, кога е подложен на странична сила.
- 7 Одвојување на фасадата: оваа форма на оштетување се карактеризира со пукнатини во аглите на објектот. Тие се појавуваат на секој кат и се зголемуваат оддолу кон врвот на објектот или пак, може да се појават и како пукнатини на внатрешните сидови и подови што се во близина на фасадата.
- 8 Уривање на сид од фронтон: сидот на крајот на фронтонот е највисок во соодносот висина – дебелина, и обично е само лабаво поврзан со покривната конструкција. Сидовите на крајот на фронтонот лесно се рушат кога на нив делува странична сила.
- 9 Врати кои се откачуваат од шарките: дрвените врати или кепенци може да се одделат од шарките, особено ако биле отворени за време на катастрофата.
- 10 Колапс на мек кат: кога катот или нивото имаат различна крутост во споредба со нивото веднаш погоре. На пример, кога постојат големи отвори на фасадата, лесно може да дојде до рушење кога тие се подложени на хоризонтални сили.

Конструкција од керпич со носечки сидови, сводови и куполи

Опасност: земјотрес, ураган

- 1** Делумно рушење на лак: издигнувањето на лак може да ги помести неговите клучни елементи и да биде прекинат неговиот континуитет. Како и останатите сидарски елементи кои се корбелирани, и лаците лесно може да се срушат. Овој феномен е до толку поопасен бидејќи лаците честопати делуваат како потпори за други елементи во градбата.
- 2** Вертикални мали пукнатини во основата на куполата: тие се појавуваат поради краткото времетраење на опасниот настан, во кој силите на затегнување се зголемуваат. Овие пукнатини не се опасни, сè додека отпорните сидови се стабилни. Куполите обично се многу отпорни на странични сили.
- 3** Рушење на потпора (контрафор): ако врската помеѓу сидот и потпората не е доволно силна, потпората ќе се сруши и повеќе нема да го спречува паѓањето на сидот.
- 4** Дијагонални пукнатини без прекинување на врските: овие пукнатини ја слабеат конструкцијата на објектот, но не се опасни сè додека не ја прекинат врската помеѓу носечките елементи.
- 5** Мала надолжна пукнатина на сводот: таквите пукнатини го ослабуваат сводот, но не му сезакануваат со моментно рушење, сè додека потпорните сидови и соседните сводови во објектот се стабилни. Ваквите пукнатини претставуваат долгорочно оштетување.

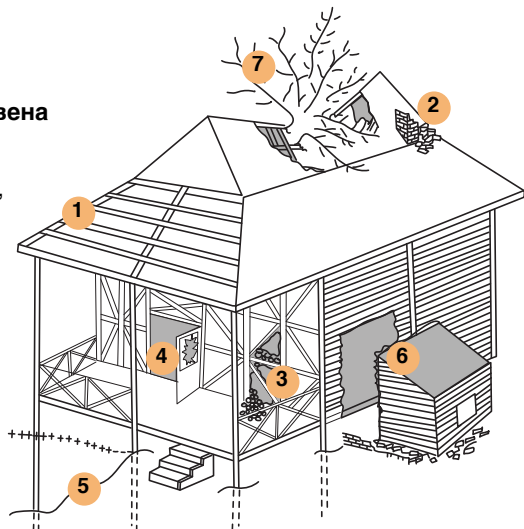
- 6 Пукнатини во сводот: рушењето на потпорен сид предизвикува притисок кој предизвикува надолжни пукнатини во сводот и конечно до негово рушење. Засводените подруми се обично многу отпорни на странични сили бидејќи нивните потпорни сидови се посилни.
- 7 Срушени греди на покривот: кога се поместуваат носечките сидови на надвор, гредите на покривот што се потпираат на сидот можат да попуштат и да се срушат, бидејќи површината на сидот на која се потпираат гредите е намалена. Оваа состојба доведува до губење на поддршката на гредите на покривната конструкција.
- 8 Хоризонтални пукнатини: тие се појавуваат на границата помеѓу различни материјали користени во градбата. Тие не се критични освен ако дел од сидот не покажува движење надвор од неговата рамнина.

Конструкција со дрвена рамка

Опасност: земјотрес, ураган

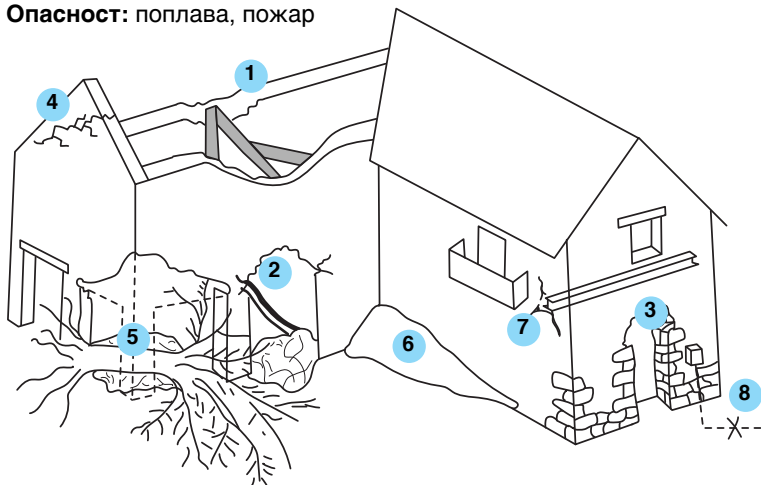
- 1** Подигнување на покрив: кога силните ветрови удираат во фасадата, можат да го подигнат покривот нагоре. Покривите на тремовите се особено ранливи, бидејќи нивната површина е изложена нанадвор. Неприцврстените елементи во овие конструкции претставуваат опасност бидејќи празнините и пукнатините дозволуваат водата да навлезе во објектот.
- 2** Рушење на ошак: Со оглед на нивната големина, облик, положба и број, ошаките се особено ранливи на големи странични сили. Овој тип на оштетување може да се случи и на конструкции од камена сидарија.
- 3** Рушење на периметрален сид: ако сидовите се добро заградени, тие не треба да бидат погодени од страничните сили. Сепак, периметралниот сид лесно ќе се урне ако не е безбедно прикачен на главната конструкција.
- 4** Проектили од материјали: ветрови од бура и експлозии од бомби може да предизвикаат кршење и придвижување на елементи (особени прозорци и врати), и тие може да се трансформираат во опасни проектили.
- 5** Излизгување на темелот предизвикано од втечнување: феномен во кој цврстината и крутоста на почвата е во голема мера намалена поради земјотрес. Почвата заради тоа не е способна да ги поддржи темелите на објектот и може да се предизвика значителна штета на објектот.
- 6** Откорнување на дел: големите странични сили може да откорнат еден објект од неговите темели, особено во случај ако градбата е подигната на помошен потпорен сид.
- 7** Рушење на околни високи елементи: дрва или столбови кои се во близината на објект што претставува културно наследство може да паднат врз него и да предизвикаат оштетување на покривот или други делови од градбата.

Камена сидана конструкција со носечки сидови, дрвена рамка и двоводен покрив

Опасност: поплава, пожар

- 1** Уривање на покрив: пожарот предизвикува дрвото да ја изгуби својата отпорност на сила. Доколку рамката е оштетена, покривот ќе се сруши и може да го повлече со него делот од сидот на кој се потпира.
- 2** Уништување на железните и челичните надвратници: железните и челичните греди може да ја изгубат носивоста кога се изложени на интензивна топлина од 300 °C. Во случај на тешки товари, на пример, каде што тие дејствуваат како надвратник, тие ќе се искриват и повеќе нема да можат да ја извршуваат нивната конструктивна улога. Ова може да резултира со делумно рушење на горните партии од сидаријата на објектот.
- 3** Уривање на дрвен надвратник: сиданите партии над дрвените надвратници ќе ја забават стапката на горење на дрвените елементи во објектот. Може да останат доволно дрвени елементи да бидат зачувани за да го издржат товарот на сиданите. Ако не, тоа може да резултира со делумно рушење на сидовите во градбата.
- 4** Превртување на сидови: ако сидовите веќе не се поврзани со покривот или подовите, може лесно да се превртат. Тие се слаба точка наспроти страничните сили.
- 5** Делумно рушење поради тешки висечки остатоци: слабите конструктивни делови кај аглите на градбата најверојатно ќе пострадаат од ударот на тешки лебдечки/висечки остатоци, или пак, од вода со брз млаз. Врските меѓу сидовите тогаш ќе бидат ослабени и објектот мора да се обнови. Надвиснатата сидарија ќе мора да се зацврсти.

- 6 Наслагите од кал: наслагите од кал го одложуваат сушењето на објектот, а исто така може да бидат и опасност по здравјето, бидејќи тие може да го поддржат растот на мувлата и бактериите. Калта најверојатно ќе ги извалка и камените сидови. Затоа мора да се отстрани што е можно поскоро.
- 7 Проширување на железни и челични греди: во случај на пожар, железните и челичните греди имаат тенденција значително да се прошируваат. Ова проширување предизвикува пукнатини во околната сидарија и може да резултира во свиткување на тенките сидови од објектот. Сè додека тие не се во голема мера натоварени, овие греди обично се враќаат во претходната форма по ладењето и го обновуваат најголемиот дел од својата сила.
- 8 Пожарот и поплавата обично го прекинуваат снабдувањето со електрична енергија, вода и гас. Дури и ако снабдувањето се одвива непрекинато, се препорачува да се исклучат сите гасни и електрични апарати бидејќи можеби се оштетени, а водата да не се користи бидејќи може да е загадена.

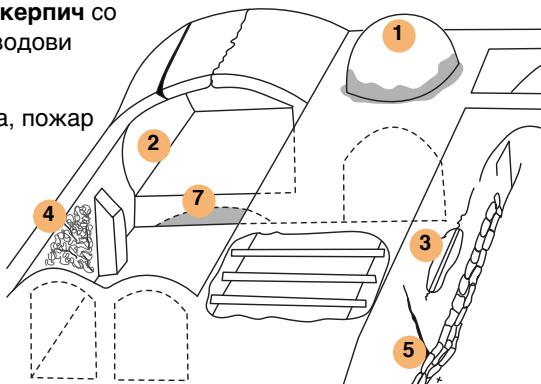
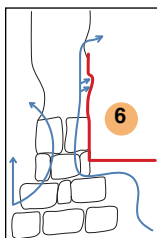

Конструкција од керпич со

носечки сидови, сводови
и куполи

Опасност: поплава, пожар

- 1 Ерозија на малтер: ова се случува кога земјените малтери доаѓаат во контакт со вода.
- 2 Уривање на земјени сидови: кога е натопена, земјата ја губи својата носива моќ и лесно може да пропадне. Земјените сидови може да ја обноват својата носива моќ при сушење, но потоа може да имаат трајни деформации и пукнатини, како и да бидат ослабени.
- 3 Дрвени елементи малтерисани со глина и/или вар: глината и вартата се огноотпорни материјали. Ако е доволно дебело нанесен слој од околу 5 цм, овие типови на малтер го спречуваат палењето на дрвото и сламата што се вградени во објектот. Бидејќи се пропустливи, тие не го спречуваат сушењето на дрвото или јадрото на сидот.
- 4 Пукнатини за собирање на сидови и гипс: земјените и варните производи имаат тенденција да се собираат и пукаат кога нивната содржина на вода се менува премногу брзо. Ова се случува во случаи на екстремна промена на температурата за кратко време. Онаму каде што работата со гипс е вредна, внимавајте на студените температури после пожар. Слично на тоа, не сушете ги зградите по поплава со нивно прегревање.
- 5 Набаврување на почвата: волуменот на глината се зголемува со навлегување на вода. Ова може да резултира со значително движење на земјата и подигање на сидовите од објектот. По сушењето може да остане трајно оштетување.
- 6 Оштетување на подножните сидови и гипсаните работи: влагата од земјата може да се крене од основата на сидовите и може да произведе соли кои се кристализираат кога водата испарува. Ова, пак, може да остави бел прав на сидните површини и понекогаш ќе предизвика распарчување на сидарските елементи и малтерот. Непропустливите премази (како што е наведено со црвените линии) предизвикуваат висок пораст на влагата. Ако влагата не може да испари, може да ја ослаби кохезијата на сидот и може да бидат изложени на ризик од рушење.

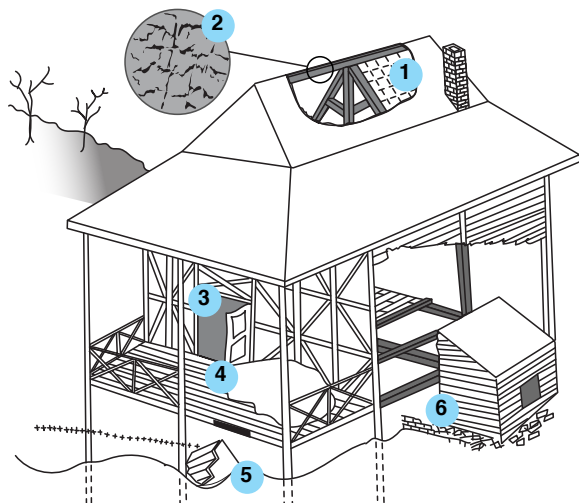
- 7** Заробена вода во подрум: подрумите обично се поплавуваат за подолг период и имаат слаба вентилација. Тоа резултира со долготрајни проблеми поврзани со влага.

Конструкција со дрвена рамка

Опасност: поплава, пожар

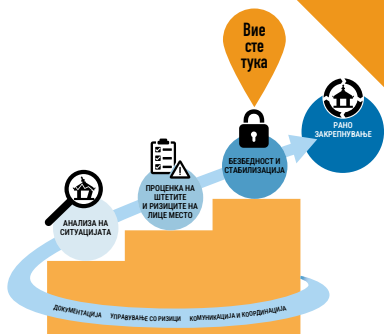

- 1** Уништување на тенки дрвени парчиња: тенки дрвени парчиња кои имаат конструктивни функции, на пример, потпорите што се користат за фиксирање на покривната обвивка, дрвените подови или штиците за обложување може лесно да изгорат во случај на пожар.
- 2** Распукување на дрвена рамка (алигаторска шара): кога ќе се појави пожар, дрвените греди почнуваат да горат. Нивните надворешни слоеви тогаш се претвораат во јаглен и на површината се развива груб слој. Грубата конструкција ја штити срцевината на дрвото од понатамошни оштетувања. Традиционалните дрвени рамки обично се преголеми. Срцевината на дрвото може да продолжи да ја поддржува тежината на покривот, дури и доколку пожарот ги зафатил гредите. Меѓутоа, зглобовите кои ги врзуваат гредите горат побрзо од гредите, бидејќи имаат пониски пресечни површини и содржат метални компоненти.
- 3** Искривување на тенки дрвени елементи: тенките дрвени елементи, како подовите, вратите или облогите, може да се искриват кога се натопени. Тие треба да ја вратат својата форма при сушење, освен ако не се сушат премногу брзо. Дрвото што се суши во рок од неколку недели, веројатно нема да изгние.
- 4** Слабење на дрвените подови: дрвените елементи на подовите на објектите се изложени на ризик од оштетување во случаи кога остануваат покриени со влажни теписи и/или кал неколку дена или повеќе.

- 5 Набивање и длабочинско измивање на почвата. Во случај на поплава и повлекување на надојдената вода, тлото на коешто е поставен објектот може да се деформира и измести. Брзиот проток на вода може да доведе до поткопување на темелите на градбата. Поткопувањето може да предизвика големи штети во објекти кои се градени со дрвена конструкција и кај градби кои имаат плитко вкопани темели.
- 6 Рушење поради силата на водата: ова може да се случи доколку објектот се потпира на оштетен сид кој не е добро прицврстен на цврсти темели.

БЕЗБЕДНОСТ И СТАБИЛИЗАЦИЈА

Како да поставите мрежи за мапирање на локациите на предмети и фрагменти?

- 1 За да изработите мрежа, прво земете ја предвид големината, формата и пристапноста на просторот од каде треба да се извлечат предмети или фрагменти од историски градби. Со поставување на мрежа вие може да ја идентификувате прецизната локација на секој фрагмент, што помага во реинтеграцијата на оригиналните материјали при целосна конзервација.
- 2 Во зависност од големината на просторот за кој подготвувате спасување, изработете ја мрежата со мерење на должината и ширината од просторот делејќи ја на квадрати со рамномерна големина. Доколку отстранувате големи фрагменти или тули од историски ѕидани градби, можете да го поделите просторот што треба да го исчистите на квадрати со димензии од 5 x 5 м.
- 3 За да спасите високофрагментирани декорирани површини, користете помали мрежи (види фотографија).
- 4 Мрежата може да се постави со тенки јажиња и да се прицврсти со мали метални или дрвени колци. Алтернативно, користете тешки камења за да ги прицврстите јажињата на земја. Погрижете се јажињата да бидат добро видливи за да се спречи сопнување.
- 5 Именувајте го секој квадрат алфанумерички и означете го со користење лепливи етикети и водоотпорни маркери.

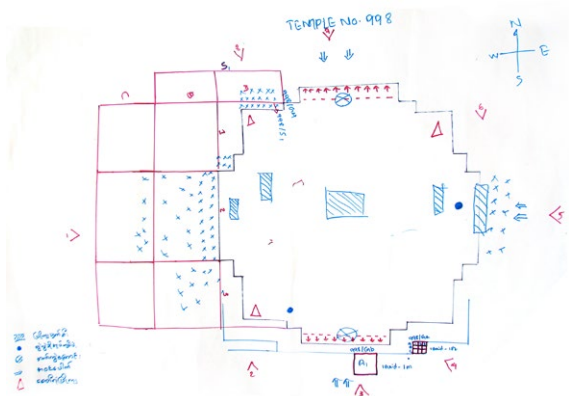

Мрежата за извлекување мали фрагменти од штуко-декорации на пагода во Баган, Мајнмар, 2016 година. Фото: ИКРОМ

- 6 Откако ќе ги креирате вашите мрежи, лоцирајте ги и означете ги на мапа на основата. Погрижете се да наведете референтна насока (север) и главните пристапни точки до локацијата. Наведете ја локацијата на секоја мрежа, нејзиното име и алфанумеричкиот код на квадратите.

A1	A2	A3
B1	B2	B3
C1	C2	C3

Пример за алфанумеричко означување на мрежата

Примерок на скица за мапирање на локацијата на различни мрежи, Мјанмар, 2016 година. Фото: Е. Крете

Ако локацијата е поплавена или имате ограничено време, поделете го теренот во широки делови или сектори како што се А, Б или 1, 2 и разграничете ги на мапа на локацијата што ги покажува север и југ.

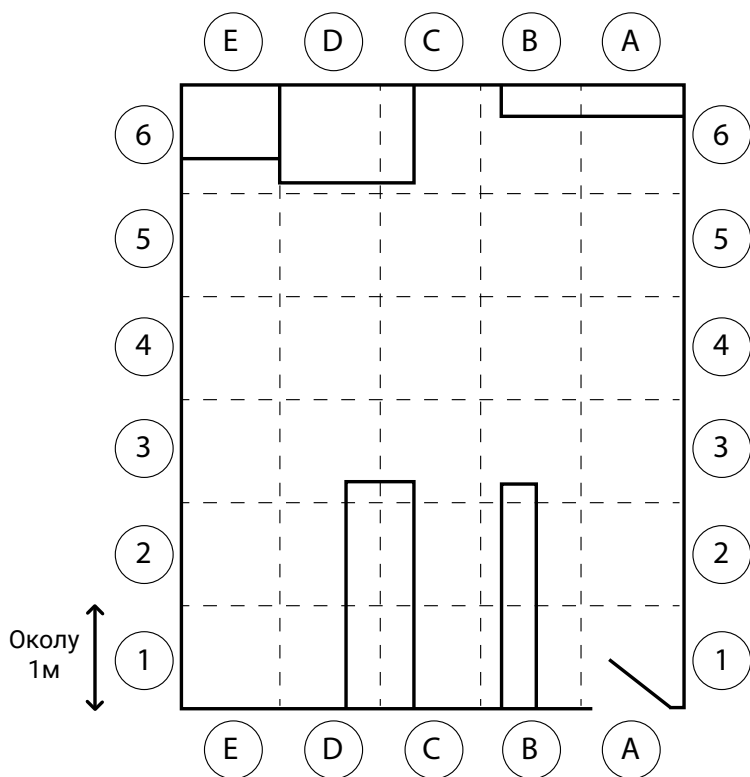
Како да изработите кодови за преместување во привремен склад?

Едноставен начин да се подготви конзистентен систем за локациски кодови во привремениот склад во кој нема мебел, е да се нацрта квадратна мрежа со боја на подот. Тоа може да се направи и со леплива лента и јажиња.

За почеток, поделете го просторот на подот на квадрати со соодветна единечна должина, на пр., 1 м x 1 м. Користете букви и бројки за да разликувате помеѓу редови и колони. Користете етикети на сидот за да ги евидентирате во складот.

Извадок од: Tandon, A. 2016. *Endangered Heritage: Emergency Evacuation of Heritage Collections*. Paris, UNESCO & Rome, ICCROM.

Достапно на: <https://perma.cc/7J4C-TJDK>

Во превод на македонски јазик, достапно на:

<https://macedonia.icomos.org/publikaczii/>

Како да изработите локациски кодови и идентификациски броеви?

За да изработите локациски код, користете комбинација од букви и бројки за да се идентификуваат мрежите/просторите на одредена локација, простории и подови во градбата. На пример, локацискиот код на објект евакуиран од Просторија 17 на Приземјето од Зградата 1 на Народниот музеј би можело да се евидентира како:

НМ1-П-17-2

НМ - Национален музеј
1 - Број на градбата
П - Приземје
17 - Просторија 17
2 - Број на кабинет

Слично на тоа, локацискиот код на објектот спасен во делот А1 од мрежата број 1 на локацијата наречена Национален парк може да се документира како:

НП-1-А1

НП - Национален парк
1 - Број на мрежа
А1 - Квадрат во мрежа

Општо земено, системите за нумерирање се движат од идентификување на местото каде што се наоѓа предметот и прецизно одредување на неговата специфична локација. Каде што е релевантно, доделете броеви и букви за да ја идентификувате локацијата, просториите/зградите, подовите, собите и витрините. Многу е важно системот за нумерирање да е конзистентен насекаде и да биде разбран од целиот персонал вклучен во евакуацијата или операцијата за спасување на предметите.

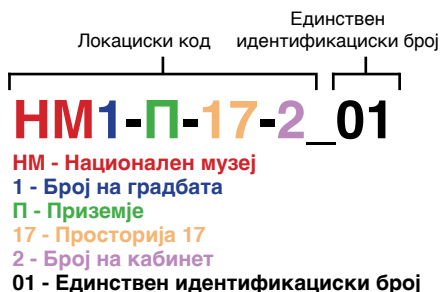
Како да креирате единствен идентификациски број и како да го поврзете со локацискиот код?

Пред да преместите некој предмет, доделете му единствен идентификациски број за да можете да го следите неговото движење за време на операцијата на евакуација и спасување. Единствениот идентификациски број заедно со локацискиот код помага да се идентификува предметот и неговата оригинална локација за време на операцијата за спасување и евакуација.

Единствениот идентификациски број на предметот е различен од локацискиот код, бидејќи го идентификува секој поединечен објект во рамките на дадена локација. Погрижете се системите за нумерирање кои се креирани за евакуација или спасување на предметите да бидат едноставни, униформни и разбирливи за сите вклучени во процесот. Тој би можел да биде едноставен систем на броеви во растечки редослед (на пр., 01, 02), или пак комбинација од буква и број (на пр. A01, A02).

Ако се спасува од квадратна мрежа, единствениот број на предметот со локацискиот код може да се запише како:

Доколку имате ограничено време на локацијата и претходната документација не ви е достапна за да идентификувате соби и полици, поедноставете го локацискиот код со делење на објектот на големи делови на пр.: А, В, С. Запишете ги деловите на скицата на објектот. Ако објектот има повеќе катови, додадете ги броевите на катовите на секој одделно, со букви и бројки, на пр., A0 за приземје, A1 за првиот кат итн.

Документирање на евакуацијата

Користете го шаблонот илустриран подолу за да подготвите попис за целите на евакуација. Ќе ви помогне да ги нумерирате и следите предметите додека не се преместат во безбедно привремено место за складирање.

Влезен број	Претходен број	Доделен идентификациски број	Тип на предмет	Материјали	Димензии: должина, ширина, висина

Во растечки, нумерички редослед, почнувајќи од 1 па сè до последната бројка во инвентарот.

Ова поле е за единствениот идентификациски број, доделен на предметот за целта на евакуацијата.

Тип на предмет: краток опис на предметот, на пр.: илустриран ракопис, скулптура, керамички сад итн.

Од кој материјал е направен предметот, на пр.: керамика, стакло, метал, текстил итн.

Тежина	Оригинална локациска шифра	Фотографија или референтен број на основата на просторијата	Нова локација	Фотографија или референтен број на основата на просторијата

Наведете ја оригиналната локациска шифра на предметот како што е објаснето во чекор 4.

Ова поле треба да се пополни тогаш кога ќе се смета дека евакуацијата е завршена и предметите ќе бидат финално преместени на нова и побезбедна локација.

Сите фотографии како и основите на просториите треба да имаат свој референтен број.

Пополнете го полето со тежината на предметот. Доколку не ви е достапна вага за мерење, користете симболи како знакот + за да ја означите тежината. На пример, доколку со некој предмет може лесно се ракува и да се преместува од едно лице, се користи +, доколку се потребни две лица да го подигнат, користете ++ или пак +++, доколку е потребна посебна опрема за подигање и транспортирање на предметот.

Документирање на спасувањето

Подолу е илустриран формуларот кој помага да се евидентира оригиналната локација на спасените предмети, нивните единствени идентификациски броеви, нивната состојба, третманот за нивна стабилизација и нивниот конечен код за преместување.

1 ПРОНАОЃАЊЕ			
Влезен број	Оригинална локација	Доделен идентификациски број	Претходни броеви

Во растечки нумерички ред, од прв до последен преместен предмет. Го означува бројот од спасени предмети.

Ова поле го покажува единствениот идентификациски број доделен на предметот.

2a ТРИЈАЖА И СТАБИЛИЗАЦИЈА				
Сопственик/институција	Оригинален локациски код	Тип на предмет	Материјали	Димензии: должина, ширина, висина

Ова поле го означува оригиналниот локациски код на спасениот предмет. Оригиналниот локациски код може да се однесува на број на мрежа или комбинација од броеви на полица, соба и под, во зависност од кој систем за доделување локациски кодови се применува.

Полето „Тип на објект“ се користи за накратко да го опишете предметот.

Од што е направен предметот, на пр.: стакло, керамика, метал, текстил итн.

26 ТРИЈАЖА И СТАБИЛИЗАЦИЈА

Тежина	Фотографија или референтен број на цртежот	Тип на оштетување	Даден третман (да се пополни за време на стабилизација)	Стабилизациски третман, укажан од
--------	--	-------------------	---	-----------------------------------

„Референтен број за фотографија или цртеж“ се однесува на фотографијата или на цртежот на предметот. Ако немате доволно време за фотографирање на поединечни предмети на самата локација, фотографирајте наеднаш група предмети со нивните идентификациски броеви. Запишете го бројот на фотографијата. Ова поле може да се пополни во фазата на тријажа или на местото на привремено складирање, во зависност од расположливото време што го имате.

„Тип на оштетување“ накратко укажува на физичката состојба на предметот, видот, како и степенот на штетата што ја претрпел.

Ова поле го опишува типот на стабилизирачки третман кој му се укажал на предметот. На пример, доколку е влажен и извалкан предметот, ќе треба да се исплакне пред да се премести во новиот привремен склад. Ваквите третмани, мора да се пружаат од конзерватори и обучени професионалци.

Пополнете го полето со тежината на предметот. Доколку не ви е достапна вага за мерење, користете симболи како знакот + за да ја означите тежината. На пример, доколку со некој предмет може лесно се ракува и тој да се преместува од едно лице, се користи +; доколку се потребни две лица да го подигнат, користете ++ или пак ++, доколку е потребна посебна опрема за подигање и транспортирање на предметот.

3 ПАКУВАЊЕ И ПРЕМЕСТУВАЊЕ

Пренесено од	Датум	Релокациски код
--------------	-------	-----------------

Ова поле го означува кодот за преместување доделен на предметот штом ќе биде преместен во новиот привремен склад. Ова поле треба да биде пополнето штом сите предмети се преместени.

Водич за ракување со предмети кои се културни добра

- 1 Користете нитрилни или винилни ракавици за ракување со предмети кои се правливи или контаминирани. Кога користите ракавици, тие треба да се со соодветна величина и да одговараат на вашите раце, во спротивно може не сакајќи да го оштетите или да го испуштите предметот.
- 2 Менувајте ги ракавиците кога се премногу валкани за да избегнете дополнителна контаминација од нечистотија.
- 3 Носете заштитна маска за прашина ако ракувате со правливи или валкани предмети.
- 4 Отстранете го накитот и додатоците кои може да се заплеткаат или да го изгребат предметот.
- 5 Пред да превезувате предмети од едно до друго место, идентификувајте чиста патна траса и погрижете се на неа да нема пречки.
- 6 Секогаш користете ги двете раце при држење на предметот. За да бидете сигурни дека тежината на предметот е избалансирана, ставете ја едната рака под предметот и употребете ја другата рака за да го придржите телото на предметот.
- 7 Не носете ги предметите за нивните рачки, изливници или други кривки или испакнати елементи.
- 8 За да избегнете несреќи или кршење, не носете премногу предмети во исто време.
- 9 Каде што е можно, користете контејнери, кутии или фиоки за преместување на предметите. За транспорт на предмети на поголемо растојание, користете количка доколку ви е достапна.
- 10 За тешки или преголеми предмети потребни се најмалку две лица за безбедно транспортирање на предметот.

Tandon, A. 2016. *Endangered Heritage: Emergency Evacuation of Heritage Collections*. Paris, UNESCO & Rome, ICCROM.

Достапно на: <https://perma.cc/7J4C-TJDK>

Heritage Collections Council. 1998f. *reCollections, Caring for Collections Across Australia — Handling, Transportation, Storage and Display*. Canberra, Heritage Collections Council.

Достапно на: <https://perma.cc/5XRJ-U9R3>

Водич за пакување на предмети кои се културни добра

- 1 Неправилното пакување може да предизвика трајно физичко оштетување на предметите, бидејќи тие заради нивната старост и употреба во минатото се доста крехки. Затоа, кога пакувате вакви предмети за итна евакуација, треба да го имате предвид следново:

Предмети спакувани за преместување во привремен склад во Националниот музеј на Непал, Катманду, 2016. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

- Материјалите кои се користат за пакување треба да ја заштитат површината на предметот и да ја намалат изложеноста на удари, вибрации, прашина, други загадувачи и ненадејни флукуации од надворешната средина.
 - За да избегнете напрегање или деформација, материјалите што ќе ги користите за пакување треба да одговараат на обликот и големината на предметот.
 - Треба да биде лесно да се идентификува предметот во неговиот пакет. Ова ќе помогне да се минимизира неговото ракување.
- 2 Со цел да се избере соодветниот материјал за пакување, важно е да се идентификуваат материјалите кои се користеле за изработка на предметите кои треба да бидат спакувани. На пример, доколку се пакуваат предмети од текстил или предмети базирани на хартија, важно е тие да не се ставаат во контејнер кој може да ослободи кисели пари (на пр., сè што е направено од свежо дрво, иверица итн.)
 - 3 Од достапните материјали, за употреба при директен контакт со предметот, изберете го оној со најдобар квалитет. Генерално, памук кој не содржи скроб или необоен муслин, може безбедно да се користи за завиткување на повеќето органски и неоргански материјали.

- 4 Додека собирате материјали за пакување, обидете се да изберете материјали кои можете да ги користите за различни намени. Ова ќе помогне да се намалат трошоците и да се обезбеди ефикасно користење на ресурсите.
- 5 За пакување предмети, изберете ги оние кутии што имаат капаци и се доволно цврсти за да бидат наредени под или над други кутии.
- 6 Ако користите веќе употребувана кутија или контејнер, проверете дали во неа има загадувачи како што се остатоци од зеленчук, штетници или хемикалии.

Дрвена кутија обложена со необоен памук со цел да се обезбеди безбедна средина за текстил завиткан во муслин, Непал, 2016 година. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

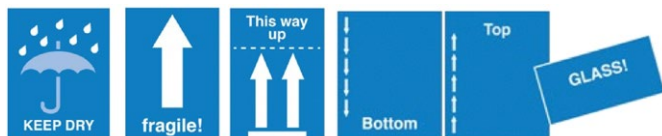
- 7 Спакувајте ги заедно предметите кои се направени од слични материјали. Но, користете преградни или амортизирачки материјали за да спречите контакт помеѓу нив.
- 8 Не ставајте лесни и тешки предмети во иста кутија или гајба за носење, бидејќи за време на транспортот, тешките предмети може да паднат врз лесните и да предизвикаат оштетување.
- 9 Откако ќе ги ставите предметот(ите) во гајба или кутија, пополнете го празниот простор со материјали за амортизација кои ќе спречат поместување на предметите и истовремено ќе овозможат апсорпција на ударите.
- 10 За пакување вредни документи или уметнички дела на хартија или папирус, користете рамни кутии. Алтернативно, завиткајте го предметот во квалитетна хартија, како што е хартијата направена од памучни остатоци, а потоа ставете ги помеѓу две цврсти потпори.

*Униформи и други облеку поставени рамно на крути потпори, Непал, 2016 година.
Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.*

- 11** За пакување на повеќе од еден предмет од хартија, користете квалитетни празни листови хартија со што ќе се одделат поединечните ставки. Вака наредените листови ќе ви овозможат намалување на ризикот од пренесување на мастило или боја од еден предмет на друг.
- 12** За да ја задржите формата и структурата на книгата, завиткајте ја во квалитетна хартија, а потоа ставете ја во кутијата со грбот надолу.
- 13** За пакување на големо невврамено уметничко дело насликано на хартија или текстил, користете туба за слика со архивски квалитет и превртете го уметничкото дело свртено кон внатрешноста на тубата. На крај, свитканата слика покријте ја со муслин или квалитетна рачно изработена хартија. Во случај да не ви е достапна архивска туба, користете картонска цевка со дебели ѕидови и завиткајте муслин или висококвалитетна хартија на неа пред да го ставите уметничкото дело во неа. Дијаметарот на тубата треба да биде голем. Неговата големина ќе помогне да се намали ризикот од оштетување поради туткање.
- 14** Пакувајте ги кривите предмети направени од материјали како теракот, стакло или керамика во посебни пластични кеси пред да ги ставите во еден голем сад. Користете материјали за амортизација и/или преградување за да спречите контакт со други предмети и за да се избегне оштетување поради абразија.
- 15** За да се обезбеди правилно пакување во кризни услови, работете како на фабричка лента, односно едно лице треба да има задача да витка, друго да ја подготви кутијата/гајбата, а трето лице да го означи предметот со неговиот единствен број и потоа да се стави во подготвениот сад.

- 16** Сите кутии треба да имаат етикети кои ќе го означуваат бројот и типот на предмети содржани во нив.
- 17** За да се избегне погрешно ракување со кутиите што содржат предмети, означете ги со најчесто користените знаци: „кршливо“, „горе/долу“, „ракувајте грижливо“, „овој дел нагоре“ и „да се чува суво“.

Извадок од: Tandon, A. 2016. *Endangered Heritage: Emergency Evacuation of Heritage Collections*. Paris and Rome, UNESCO and ICCROM.

Достапно на: <https://perma.cc/7J4C-TJDK>

Органски и неоргански материјали

Материјалите се класифицирани како органски или неоргански. Органските материјали се создаваат преку животните процеси на растенијата и животните. Неорганските материјали се материјали кои генерално не се создадени низ процесот на животот. Друг начин на размислување за ова е дека материјалите потекнуваат од животински, растителни (органски) и минерални (неоргански) извори. Исклучоци се школките и забната глеѓ.

Органски материјали се: кожа, животинска кожа, коса, свила, рог од слонова коска, оклоп од желка и коска. Сите овие потекнуваат од животинскиот свет. Органските материјали како дрво, дрвени влакна (лен, влакна и памук), хартија и гума, имаат растително потекло. Пластиката генерално се смета за органски материјал.

Тие се произведени од материјали чие потекло е и од растителниот и од животинскиот свет.

Органските материјали ги имаат сите следни карактеристики:

- нивниот хемиски состав се базира на јаглеродни синџири;
- ако се загреат, горот на собна температура;
- чувствителни се на светлина;
- подложни се на напади од микроорганизми и инсекти;
- разменуваат (апсорбираат и десорбираат) водена пареа со атмосферата.

Неоргански материјали се: металите, каменот, стаклото, керамиката, школките (школката е неоргански материјал, иако се создава низ процесот на живот).

Неорганските материјали ги имаат сите следни карактеристики:

- тие не се составени од јаглеродни синџири;
- не горот при нормална амбиентална температура;
- обично не се чувствителни на светлина;
- не се предмет на напад од инсекти;
- не можат да обезбедат храна за микроорганизмите.

Општо земено, органските материјали се потопли на допир, поеластични се и помалку густы од неорганските материјали, додека пак неорганските материјали имаат тенденција да бидат поцврсти и покршливи. Секој од нас имал долгогодишно широко искуство во препознавање материјали од нашата интеракција со нив во нашиот секојдневен живот. Со внимателно испитување и ракување со некој предмет, обично можеме да го препознаеме основниот материјал од кој е направен предметот. Секој материјал има карактеристична комбинација на квалитети, како што се боја, сјај, цврстина (или флексибилност), текстура, мирис и тежина, кои ги препознаваме.

Извадок од: McCord, M., & Stone, T. 2002. *Deterioration of Collections. Generation 2: Education and Support Materials*. ИКПОМ, необјавен материјал. Рим.

Canadian Conservation Institute. 2017. *Care of Objects and Collections*. Ottawa, Minister of Public Works and Government.
Достапно на: <https://perma.cc/ZDG8-Y4UU>

Како да се направи тријажа или да се даде приоритет на предметите кои се културни добра кога нивното значење е непознато и претходната документација за нив е недостапна?

Кога вредноста на објектот на културно наследство не може да се идентификува преку постоечката документација, важно е да се утврдат критериуми со цел да се даде приоритет на евакуацијата, стабилизацијата, складирањето, безбедноста и идниот ефективно третирање на материјалите од културното наследство.

Имајте го предвид следново:

- **Која е важноста на културното наследство за локалната заедница?**
Во консултација со кустосите и оние кои се грижат за засегнатото културно наследство, обидете се да одговорите на критериумите за оценување, како што се: Која е староста на предметот? Кое е значењето на предметот за колективната меморија или идентитет на заедницата?
- **Кој е видот и тежината на оштетувањето на културното наследство?**
На пример, дајте приоритет на сувите и недопрени предмети наспроти оние кои се влажни и скршени. Спакувајте ги и преместете ги прво неоштетените предмети.
- **Од што се направени предметите?** На предмети кои се направени од органски материјали (хартија, текстил, дрво, производи од животинско потекло како коска) треба да им се даде приоритет пред предметите што се направени од неоргански материјали. Неорганските материјали како камен, керамика и метал, имаат помала веројатност да претрпат дополнителна штета доколку соодветниот третман биде одложен.
- **Кои се ризиците?** Кои се ризиците за некој предмет доколку се остави оштетен како што е во моментот? Дали штетата ќе се зголеми ако се остави нетретиран?
- **Која е големината и тежината на предметот?** Можеби ќе немате доволно време или ресурси за преместување на преголеми и екстремно тешки предмети. Мозаиците или врамените слики изработени во масло на платно се пример за тоа. Отстранете ги полесните и преносливи предмети и обезбедете ги тешките или преголеми предмети „in situ“.

Van Balen, K. 2008. The Nara Grid: An Evaluation Scheme Based on the Nara Document on Authenticity. *APT Bulletin*, 39(2/3): 39-45.

Достапно на: <https://perma.cc/DL8A-E32V>

Russell, R. & Winkworth, K. 2009. *Significance 2.0: A guide to assessing the significance of collections*. Canberra, Collections Council of Australia Ltd.

Достапно на: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

Australia International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2013. *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, 2013*. Burwood, ICOMOS.

Достапно на: <https://perma.cc/ULL9-UY9U>

Стабилизирање на оштетено движно културно наследство

Суво чистење на површината

Кога е соодветно суво чистење на површината?

- Сувото чистење на површината е соодветно кога има доволно нечистотија или прашина што го оштетува самиот предмет, а кои најверојатно би ги оштетиле предметите што се во непосредна близина доколку не се отстранат.
- Предметот мора да биде структурно здрав или да има здраво јадро. Не чистете предмети или фрагментирани структурни елементи кои се крехки. Ако сте загрижени дека некој предмет ќе се скрши за време на чистењето, не обидувајте се да го исчистите.
- Размислете за крехкоста на декоративните елементи на предметите, како што се бојата или позлатата. Ако мислите дека оригиналниот материјал ќе биде отстранет при чистењето, размислете дали е неопходно да се изврши таа постапка.
- Бидете внимателни кога чистите археолошки материјал. Археолошките предмети може да имаат патина или нечистотија на нивните површини, или во самиот предмет, кои се од научно значење. За да се спречи прекумерно чистење, побарајте помош од конзерватор или археолог и со тоа ќе се осигурате дека нема да отстраните важни научни податоци. Ако немате таков експерт на располагање, четкајте ја само лабавата нечистотија од надворешната страна на предметот. Никогаш не ја чистете внатрешноста..

Суво чистење на обоена кутија со мека четка со влакна, Хаити, 2010 година.

Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

Како да се чистат суви површини?

- 1 За отстранување на површинска нечистотија или тешко нафатена прашина може да се користи мека четка или правосмукалка за отстранување загадувачи. Загадувачите, како што се прашината, саѓите, нечистотијата и други наслагите може да се отстранат со употреба на **четки со меки влакна и сунѓери**. Ако имате пристап до непрекинато напојување и правосмукалка со **ХЕПА-филтер** (висока ефикасност за апсорпција на честички), може да ја користите за отстранување на нафатена мувла и вкоренети загадувачи.
- 2 Ако користите правосмукалка, покријте ја млазницата со **фина мрежа** или **газа**. Така ќе имате поголема контрола врз воздушниот притисок и нема не сакајќи да вшмукате дел од предметот. Ако вшмукувате нечистотија од дводимензионален објект, внимателно држете ја правосмукалната над горниот дел од предметот (без да го допирате) и нежно исцеткајте ја нечистотијата кон млазницата.
- 3 За саѓи или други многу ситни честички, користете **сунѓер за отстранување на наслагите од загадувачи**. Никогаш не користете сунѓери на предмети со метален сјај. Наместо тоа, користете **четка** или **газа**.
- 4 За да ја исчистите површината на тродимензионален предмет, држете го безбедно пред да користите четка или сунѓер. Доколку предметот е голем, тежок или тежок за држење, замолете некого да ви помогне во држењето или стабилизирајте го предметот и приближете го кон вас.
- 5 За чистење на површината на дводимензионален објект, како што е уметничко дело на хартија или слика на платно, поставете го предметот на чиста, рамна површина која е покриена со **церада** или **пластика**. При оваа постапка имајте партнер кој ќе го држи предметот на врвот, на дното и на неговиот агли истовремено. Откако ќе ја извршите оваа подготовка, внимателно избришете ја прашината и загадувачите.
- 6 Кога ги четкате загадувачите, гледајте внимателно за да бидете сигурни дека не ја уништувате површината на предметот. За да спречите абразија, не притискајте премногу при четкањето на нечистотијата и четкајте само во една насока.
- 7 Кога користите сунѓер за отстранување на фините површински загадувачи, како што се саѓите, не го тријте сунѓерчето врз предметот. Лесно притиснете го сунѓерчето на погодената површина за да ја отстраните нечистотијата. Кога површината на сунѓерот ќе стане премногу валкана, отсечете го валканиот дел со ножички и продолжете да чистите со чистиот дел од сунѓерот.

Australian War Memorial. n.d. *Conservation advice: Cleaning Soot Damaged Objects*. Canberra, The Australian War Memorial.

Достапно на: <https://perma.cc/Q38H-G6KT>

Canadian Conservation Institute. 2017. *Care of Objects and Collections*. Ottawa, Minister of Public Works and Government.

Достапно на: <https://perma.cc/ZDG8-Y4UU>

Heritage Collections Council. 1998d. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Managing Collections*. Canberra, Heritage Collections Council.

Достапно на: <https://perma.cc/5NAY-J562>

Scott, M. 2003. *Bushfires...Protect Your Precious Possessions*. Melbourne, University of Melbourne.

Достапно на: <https://perma.cc/8KVN-5YJQ>

Влажно чистење на површина

Кога е соодветно да се примени влажно чистење на површина и што е потребно?

- 1 Чистењето треба да се врши само на предмети кои веќе се влажни и контаминирани со тешки наслаги, како кал.
- 2 Чистењето мора да се врши под надзор на професионални конзерватори или експерти за прва помош на кулурното наследство во случај на криза.
- 3 Погрижете се да имате подготвени секундарни материјали кои ќе помогнат во сушењето на влажните материјали.
- 4 Мора да имате пристап до чиста, проточна вода.
- 5 Погрижете се да имате на располагање голема површина, односно простор што ќе го користите за отстранување на нечистата вода. Овој простор треба да биде одделен од работните простории кои се на суво. Вака ќе избегнете загадување на другите предмети.

Како да се чистат влажни материјали?

- Ставете рамни, **плитки послужавници** во линија и наполнете ги со чиста вода. Бројот на послужавници што ќе ви бидат потребни ќе зависи од тоа колку се валкани предметите и од бројот на предмети што треба да се чистат. Треба да имате на располагање најмалку три послужавници за плакнење на предмети. Ако предметите се многу валкани, ќе ви требаат повеќе послужавници за повеќекратно плакнење.

- Поставете го влажниот предмет на водоотпорна потпора, на **крут пластичен лист** или **полиестерска мрежа** (за предмети како хартија, фотографии и мали парчиња текстил). Потпората треба да биде малку поголема од предметот.
- Нежно поставете го предметот во првиот послужавник. Користете ги рацете за да ја промешате водата и нежно отстранете ги калта и другите наслаги. Немојте да користите четки или други алатки за да ја отстраните нечистотијата.
- Отстранете го предметот од првиот послужавник и префрлете го во вториот кој е полн со чиста вода. Повторете го процесот на плакнење и преминете на третиот послужавник. Продолжете со процесот сè додека не ги отстраните сите наслаги од кал во последниот послужавник.

За фотографски материјал

Слајдовите и фотографските негативи може да се исплакнат и да се исушат на воздух користејќи ја методологијата наведена погоре. Сепак, фотографиите треба да бидат исплакнати под стручен надзор, бидејќи за одредени видови фотографии е потребен специјализиран третман.

*Влажни фотографии со калливи површински наслаги, поддржани со полиестерски листови за плакнење во послужавници, Италија, 2017.
Фото: ИКРОМ.*

За книги

Влажна, затворена книга која има калливи наслаги однадвор треба да се чува затворена за време на плакнењето. Притиснете ја цврсто и исплакнете ја однадвор. Не ја отворајте книгата и не користете прекумерна сила при притискањето.

За текстил

Не го цедете текстилот за да го отстраните вишокот вода од него. Користете сунѓери со густа структура за впивање на водата. Ставете го сунѓерчето на влажниот текстил и нежно притиснете го за да ја впие водата. Кога сунѓерот е полн, извадете го и исцедете ја валканата вода во кофа. Исплакнете ја кофата пред повторно да ја употребите.

За преголеми предмети (потребни се две лица)

Доколку предметот е премногу голем или тежок за да се стави во послужавник, ставете го во близина на довод на проточна вода доколку имате можност. Еден човек може да го придржува предметот, додека друго лице да го плакне со благ прилив на вода. Доколку не се достапни црево или цевка, натопете сунѓери во чиста вода и истиснете ги над предметот. Може да користите и мали контејнери за нежно да ја истурате водата над површината од предметот. Потоа исушете ги со сунѓери или со впивачка крпа.

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency. 2018. *Reclaiming Precious Heirlooms From Flood Waters*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security.

Достапно на: <https://perma.cc/XY64-GPM6>

Levitan, A. 1993. Emergency Treatment for Water-Soaked Furniture and Wooden Objects. *National Parks Service Conserve O Gram*, 7(7). Washington, DC, U.S. Department of the Interior.

Достапно на: <https://perma.cc/4J9T-SFVZ>

State Library of Queensland. 2014a. *Caring for your collections: Salvaging water damaged collections*. Brisbane, Queensland Government.

Достапно на: <https://perma.cc/8V9X-YFNS>

Методи за сушење на предмети

Сушење на влажни предмети на воздух

Предметите кои се културно наследство често се направени од композитни материјали, па затоа, ако имате услови, тие треба да се сушат под контролирани услови. Еден од наједноставните методи за сушење на предмети е да ги исушите на воздух.

Услови за сушење на предмети на воздух:

- Најдете ладно и суво, но не влажно место. Ако е можно, набавете тешки издувни вентилатори и одвлажнувачи за да обезбедите соодветна циркулација и релативна влажност на воздухот во просторијата каде работите. Ако не можете да набавите издувни вентилатори на гас и одвлажнувачи, барем внимавајте просторијата да е добро проветрена. Може да користете и мали преносни вентилатори.
- Избегнувајте изложување на предмети за сушење на директна сончева светлина. Избегнувањето на директната сончева светлина ќе го спречи избелувањето на предметите и менувањето на формата за време на процесот на сушење.
- Доколку е достапно, за да заштедите простор, користете платна, полицаи и колички за сушење на повеќе мали предмети.

Како да се сушат предметите со воздух?

За метали

Металите кородираат ако се остават влажни. Исушете ги металните предмети што е можно побрзо. Користете меки крпи и памучни чаршафи за да се апсорбира влагата и потпорни предмети додека се сушат. Доколку е потребно користете пренослив вентилатор за да го забрзате процесот.

Сушење со воздух на метални предмети за време на симулација за итни случаи, Даблин, 2017 година. Фото: ИКРОМ и Ирскиот национален комитет на Синиот штит.

За керамика и стакло

Користете меки крпи и памучни чаршафи за да ја апсорбирате влагата при сушење на предмети од керамика и стакло. Менувајте ги крпите често кога веќе не се во состојба да ја апсорбираат влагата.

За коски и слонова коска

За сушење на предметите направени од коска и слонова коска користете **сунѓери** за да ја отстраните влагата. Поставете **полиестерска мрежа** или лабави **полиетиленски листови** на врвот на предметите за да го забавите процесот на сушење. Пребрзото сушење на предмети од коска или слонова коска може да предизвика пукање и кршење.

За текстил и кожа

Тапкајте ги текстилот и кожните предмети со впивачки необоени материјали, како што се **хартија за бришење** или **бели крпи** и **памучни чаршафи**. Исушете ги во формата во која ги наоѓате, во рамна хоризонтална положба. Не обидувајте се да го преобликувате предметот додека се суши.

Предмети од растително потекло

За предмети од растително потекло користете впивлива хартија, како што е **месарската хартија**, за да го отстраните вишокот влага од предмети направени од растителни влакна, како што се ткаени кошеви. Поставете **полиестерска мрежа** над горниот дел од предметите и контролирајте го процесот на сушење. Не обидувајте се да раздвојувате делови или да го преобликувате предметот додека се суши.

За книги

Ако книгата е малку влажна и има цврст грб и корица, потпрете ја со грбот на чиста и рамна површина. Потоа подигнете ја и отворете ја за да ја исушите со помош на вентилатор.

Сушење на книга на воздух за време на итна симулација, Даблин, 2017 година.

Фото: ИКРОМ и Ирскиот национален комитет на Синиот штит.

Книгите кои се целосно влажни треба да се сушат во хоризонтална положба. Отстранете го вишокот на влага со завиткување на книгата во апсорбентна необоена хартија, како што е **хартијата за бришење**. За се исушат печатени книги, треба да вметнете впивачка хартија помеѓу деловите од книгата. Така поефикасно ќе се исушат страниците. Материјалот што се става меѓу страниците, односно парчињата впивачка хартија, треба да е исечен малку поголем од книгата. Така успешно ќе ја впије влагата. Погрижете се влагата да не стигне до грбот на книгата, бидејќи тој може лесно да се свитка. Кога впивачката хартија што се става меѓу страниците станува премногу влажна, сменете ја.

Ако страниците на книгата се направени од сјајна обложена хартија, користете **полиестерска мрежа** како материјал што се става меѓу нив.

За книгите чија корица е обоена, помеѓу корицата и страниците внатре ставете **хартија за замрзнување**. На тој начин ќе спречите пренос на боја и боене.

За слики, уметнички дела на хартија и фотографски материјали

Каде што е можно, одделете ги оштетените рамки од сликите, уметничките дела и фотографиите. Доколку уметничкото дело или фотографијата се заглавени до стаклото од рамката, не обидувајте се да ги одвоите од стаклото.

Под надзор, внимателно отстранете ги сликите, уметничките дела и фотографиите од нивните носачи или држачи. Отстранете ги овие предмети од нивните потпори само под стручен надзор.

Фотографиите, сликите и уметничките дела кои се суви поставете ги свртени нагоре. За поддршка на уметнички дела од хартија, платно и текстил користете полиестерна мрежа или хартија, како што е хартијата за бришење. Во случај кога уметничките дела и фотографиите сè уште се прикачени на стакло, поставете ги со лицето нагоре во хоризонтална позиција. Избегнувајте директна сончева светлина.

Heritage Collections Council. 1998d. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Managing Collections*. Canberra, Heritage Collections Council.

Достапно на: <https://perma.cc/5NAY-J562>

Сушење на влажни предмети со замрзнување и вакуумско замрзнување

Кога е достапно, сушењето со замрзнување е најефективниот начин за стабилизирање големи количини органски предмети, библиотечен и архивски материјал и кој е оштетен од вода. Сушењето со замрзнување го отстранува мразот од материјалот и го претвора во водена пара. Вакуумското сушење со замрзнување е рамномерно и поефикасно. Тоа го забрзува процесот на сушење со отстранување на воздухот и водената пара од материјалот.

Сушењето и складирањето на предметите од органски материјали со замрзнување на ниски температури по опасен настан, ќе овозможи повеќе време и средства за обновување на оштетената инфраструктура. Тоа за возврат ќе помогне за рехабилитација на обновените материјали во нова стабилна средина.

Композитните предмети направени од материјали, како што се дрво, слонова коска, коска и хартија, може да се искриват при сушење со замрзнување. Искривувањето е предизвикано од различните својства на апсорпција на вода на материјалот и таа често резултира со нееднакво сушење на предметот.

Подготовка на предмети за замрзнување

- Кога имате на располагање организиран простор за да поставите замрзнувач, внимавајте на спецификациите за кои материјали за складирање е погоден замрзнувачот. Овие податоци би требало да ги дознаете од компанијата која ја обезбедува услугата. Во принцип, тешките брановидни картонски кутии, или пластични гајби за млеко, леб или овошје се погодни за складирање на влажни материјали во замрзнувачи.
- Погрижете се да имате пристап до камиони – ладилници за транспорт на влажните материјали до вашиот склад.
- Не плакнете или перете големи количини на кривки органски материјали.
- Спакувајте ги книгите цврсто, со спуштени грбови. Така ќе избегнете искривување додека се сушат.
- Користете хартија за замрзнување или кеси за да одделите специјални предмети, како на пример, книги врзани со кожа. Наведете кои предмети се приоритетни. Тие треба да се проверуваат при процесот на сушење со замрзнување.

Оштетување и влошување

Australian Institute for the Conservation of Cultural Material. 2017. *Visual Glossary*. Canberra, Australian Institute for the Conservation of Cultural Material. Достапно на: <https://perma.cc/4P8N-5GBP>

Canadian Conservation Institute. 2017. *Agents of Deterioration*. Ottawa, Minister of Public Works and Government Canada. Достапно на: <https://perma.cc/S65F-KNA5>

Грижа за збирки културно наследство

Canadian Conservation Institute. 2017. *Care of Objects and Collections*. Ottawa, Minister of Public Works and Government. Достапно на: <https://perma.cc/ZDG8-Y4UU>

Heritage Collections Council. 1998a. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Caring for Cultural Material 1*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: <https://perma.cc/9DS2-DRPA>

Heritage Collections Council. 1998b. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Caring for Cultural Material 2*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: <https://perma.cc/49CQ-QVUV>

Материјали и опрема за евакуација

Во зависност од видот на итната состојба и локацијата што ја документирате, треба да се набави следната опрема пред пристигнување на лице место.

За документирање

- ☐ Фотоапарат, со резервни батерии, за фотодокументација;
- ☐ Табли за скицирање, милиметарска хартија и тетратки/тефтери;
- ☐ Табла за бележење;
- ☐ Моливи и водоотпорни пенкала во повеќе бои;
- ☐ Метра;
- ☐ Фотометар од 2 м, за документирање на објекти од големи размери и скала за фотографирање на одредени контексти;
- ☐ Фотометар од 10 см, за документирање на мали предмети или макрофотографии кои се изработуваат одблиску;
- ☐ Цврст картон и лента;
- ☐ Твил и памучна врвка, за врзување на етикети и пакувања;
- ☐ Самолепливи етикети, за употреба при пакувањето, за да ги запишете идентификациските броеви на предметите. Таквите етикети не треба да ги прикачувате на површината на предметот.

За пакување и транспорт

- ☐ Муслин: нескробниот и бел муслин како и финиот памук можат безбедно да се користат како материјали за амортизација или за виткање на повеќето предмети. Достапен е за купување секаде.
- ☐ Чиста памучна хартија: добра замена за бескиселински марамчиња и лесно достапна; хартија направена од памук и/или ленени остатоци која може да се користи за завиткување на уметнички слики на хартија или текстил.
- ☐ Полиестерски филм: транспарентен и безбоен пластичен лист кој се користи за складирање на фотографии или други хартиени документи. Обично се продава како Милар или Милинекс.
- ☐ Tyvek®: синтетички материјал направен со висока густина на полиетиленски влакна. Тивек може да се користи за да се направат водоотпорни навлаки. Најчесто се користи за заштита на зградите за време на градба.

- ☐ Церада
- ☐ Полиетиленска пена: таа обично се продава како Етафоум. Полиетиленската пена може да се користи како амортизационен материјал бидејќи може лесно да се исече за да се намести соодветно меѓу предметите. На тој начин ќе ја намалите апсорпцијата од удари.
- ☐ Обвивка со меурчиња: таа е краткорочно решение. Обвивките со меури исто може да ги користите како материјали за апсорпција на удари. Сепак, треба да се внимава површината со меурчиња да не биде во директен контакт со предметот.
- ☐ Перничина/перници: обични перничина и перници може да користите за пакување на крехки предмети.
- ☐ Крпи: белите памучни крпи може да ги користите како материјал за амортизација.
- ☐ Полиетиленски кеси: полиетиленските кеси за храна може да ги користите за пакување на крехки или мали предмети.
- ☐ Картонски кутии: обичните картонски кутии може да се користат како контејнери за складирање на предметите. Сепак, како што стареат кутиите, може да испуштаат кисела пара, која може да е штетна за самите предмети. Со цел да се зачуваат предметите, се препорачува во внатрешноста на кутијата да се постави необоена памучна или чиста памучна хартија.
- ☐ Дрвени гајби за овошје: обично се направени од дрво со слаб квалитет; таквите гајби може да се користат за транспорт на неоргански материјали како камен или глина. Тие мора да бидат обложени со хартија или памук. Употребата на ваквите дрвени гајби во суштина е краткорочно решение.
- ☐ Пластични кутии: просирни кутии направени од пластика. Вообичаено се користат оние во кои складираме храна за секојдневна употреба. Може да послужат како контејнери во кои ќе се чуваат крехки и мали предмети.
- ☐ Пластични гајби: често се употребуваат за носење на млеко, овошје и зеленчук. Пластичните гајби се краткорочно решение за складирање и транспорт на предмети.
- ☐ Пластични послужавници: плитки пластични послужавници изработени од полиетилен многу често се користат во музеите и архивите. Со нив може безбедно да складираат и транспортираат предмети.
- ☐ Туби за ролни: се користат најчесто оние со широк дијаметар. Може да ги користите за пакување на платна и уметнички слики изработени на хартија или текстил.

- ☐ Палети: може да користите пластични или дрвени палети за да складирте кутии што содржат предмети. Вака поставени кутиите на повисока платформа, не би биле во директен контакт со подот. Сепак, додека користите дрвени палети, бидете сигурни дека тие се без инсекти и се покриени со полиестерски најлон или тивек, со цел да се спречи директен контакт со кутиите што содржат предмети.
- ☐ Селотејп за пакување
- ☐ Ножици
- ☐ Скалпели за сечење кутии
- ☐ Самолепливи налепници за етикетирање на кутиите при складирање на предметите

Други корисни материјали:

- ☐ Јажиња
- ☐ Метра
- ☐ Кофи
- ☐ Скали
- ☐ Колички за транспорт
- ☐ Градежна количка

Материјали и опрема за спасување

Овие списоци не се целосни. Имаме наведено материјали кои се лесно достапни за купување. Користете посоодветни материјали ако сте во можност да ги најдете во доволно големи количини. Користете достапни материјали за купување, сè додека можете да ги користите без ризик за предметите или конструкциите што треба да ги стабилизираате.

За обезбедување на локацијата

- ☐ Лента за предупредување/претпазливост за разграничување на небезбедните простори или простори со ограничен пристап.
- ☐ Жичана мрежа: основна или тешко галванизирана ограда. Можете да ја користите за да спречите пристап до одреден простор.
- ☐ Безбедносни знаци: најчесто се користат знаците кои укажуваат на опасни области или на зони со ограничен пристап. Знакот треба да биде голем, јасно видлив и лесно препознатлив за целиот персонал.
- ☐ Цврста леплива лента: водоотпорна, двострана и лента чувствителна на притисок.
- ☐ Дрвени стапчиња кои ќе послужат за фиксирање на сигурносните знаци и предупредувачката лента.
- ☐ Дрвени штици кои ќе послужат за зајакнување на оштетените подови за време на оценувањето.
- ☐ Скачила за посегнување на надвиснати предмети. Со скачилата треба лесно да се ракува.

За документација

- ☐ Фотоапарат (со резервни батерии) за фотодокументација;
- ☐ Подлоги за скицирање и бележење;
- ☐ Табла за бележење;
- ☐ Моливи и водоотпорни пенкала во повеќе бои;
- ☐ Метра;

Фотометар од 2 м, за документирање на објекти од големи размери и скала за фотографирање на одредени контексти;

Фотометар од 10 см, за документирање на мали предмети или макрофотографии кои се изработуваат одблиску;

- ☐ Цврст картон и лента;
- ☐ Твил, селотејп или памучна лента за врзување етикети и пакување;
- ☐ Самолепливи етикети што ќе се користат на потпирачите за пакување на кои ќе се запишат идентификационите броеви на предметите. Таквите етикети не треба да бидат прикачени на површината на предметите.

За стабилизација на оштетените предмети

- ☐ Јаже во боја или коноп за правење мрежа;
- ☐ Церада;
- ☐ Post-it Notes и самолепливи налепници;
- ☐ Моливи и водоотпорни маркери за бележење;
- ☐ Меки и рамни четки во повеќе големини;
- ☐ Четки за заби за чистење на грнчарија и керамика;
- ☐ Сунѓери во повеќе големини;
- ☐ Сунѓери за чистење чад/бришачи: достапни се само во специјализирани продавници за уметничко творештво и занаетчиство, а можат да ги набават овластени конзерватори;
- ☐ Хартиени крпи;
- ☐ Пластични кеси „Зиплок“;
- ☐ Плитки послужавници;
- ☐ Полиестерска мрежа или ролна;
- ☐ Правосмукалка, доколку имате можност;
- ☐ Кофи;
- ☐ Колички со полица;
- ☐ Сушилки за сушење облека;
- ☐ Тешки картонски и пластични кутии.

10 см линијар

скалпел

лента за
предупредување

памучна врвка

бел бескробен
муслин

метро

кафен селотепл
за пакување

сунѓер за чад

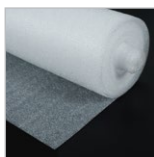
палети

полиестерски
филм

обвивка со
меурчиња

полиетеленска
пена

чиста памучна
хартија

ролна тивек

памучна врвка

скалила

количка со
полицы

знак за
безбедност

пластичен
послужавник

фотометар

туби за ролни

пластични гајби

Како да се обезбеди привремена заштита за културните добра и збирките кои се изложени на опасност?

- 1 Измерете ја должината и ширината на купчето остатоци.
- 2 Обезбедете водоотпорна заштита, како на пример, церада, со димензии поголеми од купчето остатоци што сте го измериле. Доколку не можете да најдете доволно голема церада за да ја покриете површината, спојте неколку парчиња колку што е потребно, со лента која е цврста и чувствителна на притисок. Така ќе ја добиете посакуваната големина на церадата.
- 3 Покријте ги остатоците и прицврстете ја церадата на земја заковувајќи ја со шипки за шатор или пак, потпрете ја користејќи тешки предмети. По избор, доколку ви дозволуваат ресурсите, за истата намена може да подигнете и шатор. Тој ќе овозможи покриеност од сите страни.

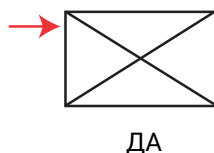
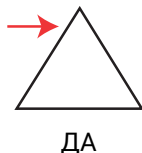
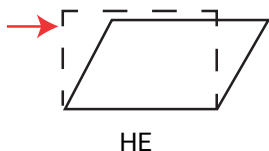

Како да се изгради привремена кровна конструкција?

Подолу во текстот се наведени неколку совети за изградба на привремена конструкција за покривка. Не обидувајте се да градите ваква конструкција без стручни познавања од инженер, доколку рамката треба да поддржува тежок покрив.

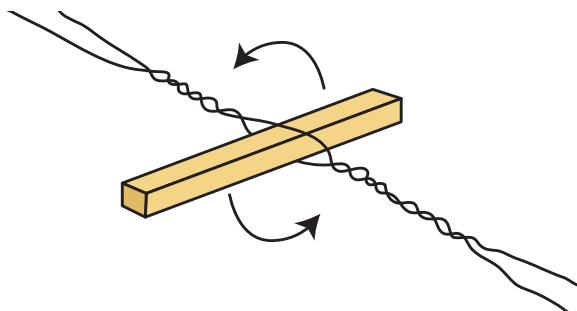
Зацврстување на конструкцијата

Рамката на конструкцијата е составена од вертикални столбови, хоризонтални греди и дијагонална потпора која служи за зацврстување на рамката. Рамките со правоаголна форма брзо се искривуваат под хоризонтални оптоварувања. Триаголните конструкции се многу поотпорни. Зајакнувањето на правоаголната конструкција на рамката преку зацврстување со дијагонални елементи ќе го спречи нејзиното деформирање.

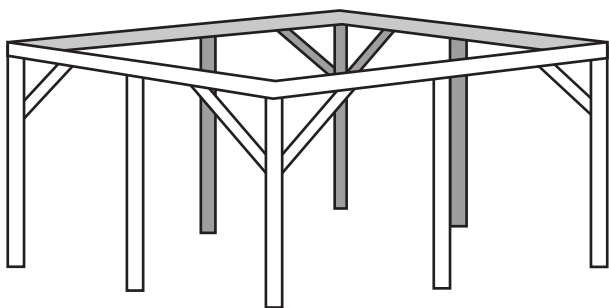
Цртеж: Е. Крете

За зајакнување на конструкцијата со дијагонално зацврстување можете да користите материјали како: дрво, бамбус или жица. Ако користите жица, треба да ја извртувате преку парче дрво или голема шајка. Вака ќе ја зголемите нејзината напнатост. Покрај тоа, кога користите жица, мора да ги зацврстите двете дијагонали на сидот (додека пак, кога се користи бамбус или дрво, доволно е само една дијагонала да биде зајакната).

Цртеж адаптиран од: Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина (IFRC). н.д. Комплет за засолништа на IFRC. Женева, IFRC.

Ако користите крут елемент, еден дијагонален елемент ќе биде доволен за потпората. Ако пак, користите жица, проверете дали сте ги зацврстиле двата дијагонални правци. Можете да ја зацврстите конструкцијата кај нејзините агли за да користите помали дрвени парчиња.

Цртеж: Е. Крете

Поврзување на дрвени елементи

- Дрвото најчесто се спојува со клинци, штипки, навртки или завртки. За зајакнување на споевите можете да користите метални шарки или шајбни (метални плочи заковани од двете страни на спојот меѓу двете парчиња дрво).
- Една шајка не е доволна за да се спречи извиткувањето на спојката. Подобро е да користите два аглести клинци бидејќи на тој начин аголот спречува лесно извлекување на клинците.

- Во висококорозивно опкружување (на пример, во близина на океан), користете штипки или клинови за да ги споите елементите од конструкцијата. Во овој случај ќе имате потреба од столар кој ќе ви помогне во работата.
- Исто така, можете да користите поцинкувана жица или јаже за ограда отпорно на големо затегнување. Кога користите јажиња од природни влакна, навлажнете ги пред нивната употреба бидејќи при процесот на нивно сушење ќе се соберат и поцврсто ќе го затегнат спојот..

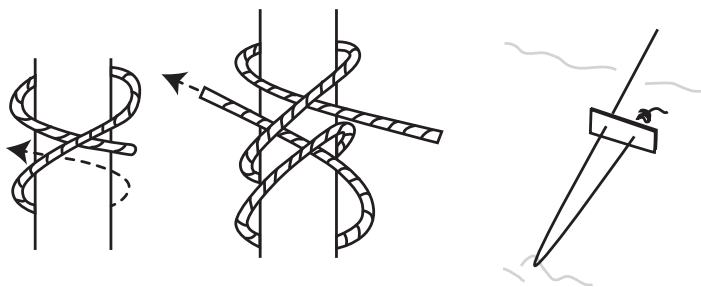

Поврзување на конструкцијата со елементи од бамбус

- Ако користите бамбус за да изградите рамка за церада, не користете клинци. Користете галванизирана жица за оградување или јаже. При користење јажиња од природни влакна, наводенете ги пред да ги користите бидејќи ќе се собираат додека се сушат. Така поцврсто ќе го затегнат спојот.
- Бамбусовите спојки треба бидат поставени помеѓу два јазли, бидејќи бамбусот е лесно делив на краевите.

Анкерирање на рамката

- Рамката (конструкција) можете да ја прицврстите на земја со анкерирање. Стабилноста на анкерот ќе се добие од силата и затегнатоста на јажињата кои се користат и од фиксниот елемент кој е вкопан во земја (кол, дрво или пак столб).
- За прицврстување можете да користите двоен јазол за затегнување на јажето на анкерот (цртеж лево и централно, долу), или пак лизгач до затегнување на анкерот (десниот цртеж, долу).

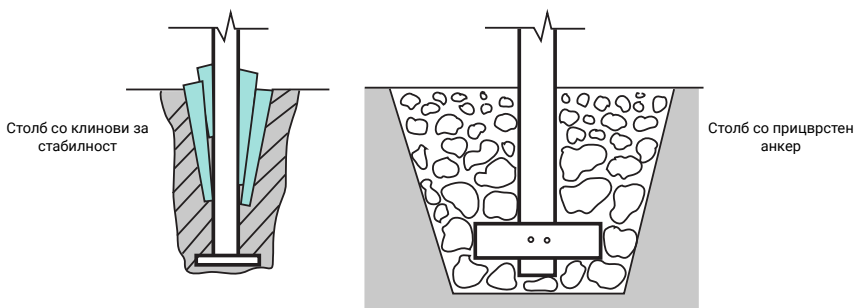

Цртеж адаптиран од: Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина (IFRC). н.д. Комплет за засолништа на IFRC. Женева, IFRC.

- Проверете ја отпорноста на постоечките околни елементи пред да ја анкерирате рамката или пред да направите нов анкер.
- Ако можете да ја копате земјата, користете колче или друг сличен предмет што дава отпор за да го закопате. Колчето поврзете го со јаже или жичани ленти и гледајте да биде поставено над земјата.
- Ако на просторот каде треба да биде наместена конструкцијата не можете да копате земја, за закотвување (анкерирање) на јажињата користете кој било предмет што е доволно тежок, како што се вреќи со песок или кофи полни со земја, песок, камења, вар или цемент.

Стабилизирачки столбови

- Можете да стабилизирате столб со копање дупка во земјата со длабочина приближно од 50 см. Закопајте го крајот на столбот со набивање. Треба да има околу 10 см земја околу него. Повторете ја постапката сè додека дупката целосно не се наполни и столбот не стои цврсто. При пополнување на дупката во земјата можете да додадете 5 % вар или цемент.
- Може да се користат и клинови за подобрување на стабилноста на столбот. Можете исто така да додадете дрвен анкер во основата на столбот со што ќе ја зголемите неговата површина. На овој начин ќе се спушти центарот на гравитацијата.

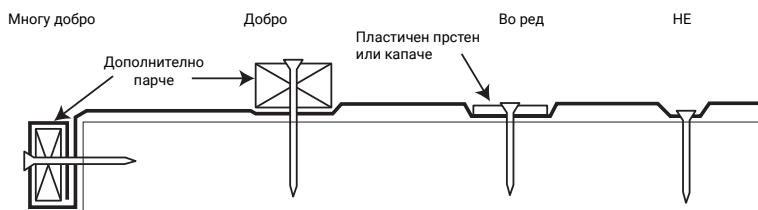

Цртеж адаптиран од: Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина (IFRC). н.д. Комплет за засолништа на IFRC. Женева, IFRC.

- Ако не сте во можност да копате земја, можете да натрупате вреќи со песок околу столбот, или пак, да го ставите столбот во големи кофи полни со земја, песок, камења, вар или цемент.

Како да фиксирате церада

- Доколку церадата нема дупчиња и сакате да ја поставите на кол или колче со помош на јаже, земете го едниот крај од церадата и направете јазол. Протнете го јажето низ јазолот. По можност, завиткајте мал камен во надворешниот раб на церадата. Врзете го јажето околу него и направете јазол. За да избегнете кинење на церадата при нејзиното заковување, пред да ја заковате треба да го обвиете материјалот околу некоја летва или пак, треба да користите пластичен прстен или капаче од шише. Церадата закована без заштита брзо ќе се искине, особено ако е со слаб квалитет.
- Церадите треба да се затегнат цврсто, како кожа од тапан, на рамка која има наклон не повеќе од 30 степени. На тој начин ќе се избегне задржувањето на вода. Обрнете внимание и погрижете се водата да не се цеди на чувствителен простор, посебно ако користите големи церади кои можат да наталожат голема количина на вода.

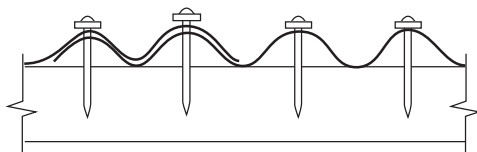
- Можете да ја поправите церадата со копање на ров. Вметнете го крајот на церадата и покријте го со земја. Исто така, можете да завиткате камења во церадата пред да ја покриете со земја. Камењата треба да бидат поголеми од тупаница и така ќе се избегне нејзино кинење.
- Ако сакате да споите неколку церади со шиене, направете го тоа со преклопување на церадите, така што крајот со кој ќе шиете да поминува низ пластичните слоеви кои сакате да ги споите.
- Погрижете се церадите да не се во допир со декорираните површини на предметите кои ги штитите без соодветен слој на заштита помеѓу нив. Имајте предвид дека ако церадите не се безбедно прицврстени, може да бидат оддувани при силен ветер. Во ваква ситуација, тие повеќе не се ефикасни како заштита и можат да ги изгребат или оштетат декорациите на надворешните површини на предметите.

Погрижете се да не го спречувате проветрувањето на внатрешните простори додека церадата ги покрива предметите. Најпрво, недостатокот на вентилација може да влијае на заштитените предмети, особено ако се влажни. Второ, затоа што соодветните отвори за воздух за вентилација ќе го намалат ризикот да биде оддувана церадата. Многу е важно да ги поставите воздушните отвори веднаш под привремениот покрив – на пример, оставајќи простор од 10 см помеѓу сидовите и привремениот покрив.

Фиксирање на CGI/CGS-табли

За да се постигнете хидроизолација со брановидно поцинкувано железо (CGI) или челик (CGS), треба да преклопите две парчиња лим по два брана во страничен правец и минимум 15 см во надолжната насока. Потоа фиксирајте ги парчињата лим заедно со големи шајки на врвот на брановидноста.

Цртеж адаптиран од: Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина (IFRC). н.д. Засолништа на IFRC. Женева, IFRC.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC).
n.d. *The IFRC Shelter Kit*. Geneva, IFRC.

Достапно на: <https://perma.cc/R5YZ-DEU3>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC).
2015. *IFRC bamboo frame for emergency shelters and emergency roofs: technical sheets*. Geneva, IFRC.

Достапно на: <https://perma.cc/S7YY-78MG>

Водич „чекор по чекор“ за тоа како да се изградат основни дрвени потпори

Следниот текст дава општи насоки за градење различни видови дрвени потпори за итна стабилизација на конструкции кои се културно наследство. Сепак, со цел да се одлучите за најсоодветниот тип на потпора, консултирајте се со градежен инженер кој ги познава објектите од локалното културно наследство и нивните градежни материјали.

Имајте на ум дека во итен случај, кога конструкцијата е во опасност од рушење, се употребува техниката за потпирање како поддршка на градителските елементи.

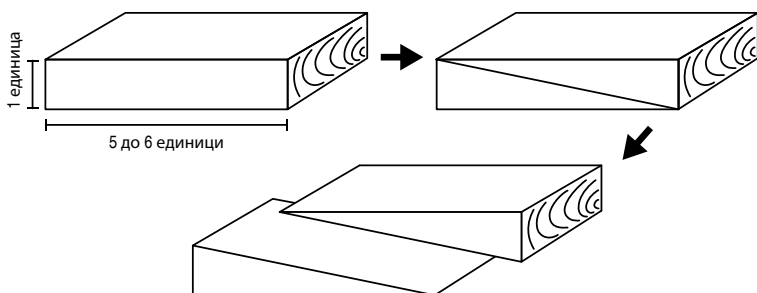
За повеќе информации за работниот тек околу правењето потпори и други итни стабилизациски акции, погледнете во Прирачникот, страници 114–121.

1 Клинови

Клиновите се користат за фиксирање на дрвените потпори на структурата што треба да биде стабилизирана. Тие можат да помогнат во пополнување на малите празнини помеѓу делови од дрвната потпора и го олеснуваат градењето на самата потпора. Тука е прикажан водич „чекор по чекор“, како да ги користите.

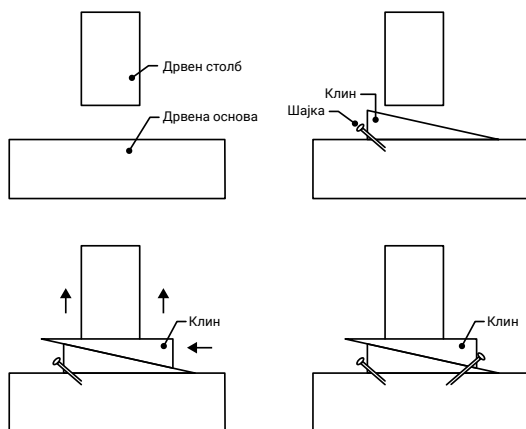
Потребни алати: пила и чекан

Чекор 1: Земете парче дрво и исечете го на два клина:

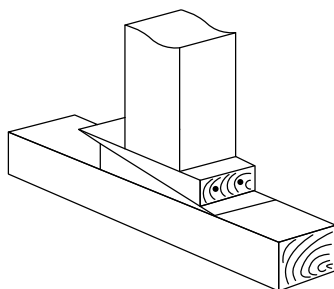
Цртеж: Нелсон Вила Поука

Чекор 2: Ставете го првиот клин во празнината што треба да се пополни, а потоа употребете шајки за да спречите лизгање на клинот. Ставете го другиот клин во празнината и користете чекан за да го поставите клинот сè додека не биде поставен цврсто меѓу другите дрвени парчиња.

Цртеж: Нелсон Вила Поука

Чекор 3: Користете шајки за да го фиксирате вториот клин.

Цртеж: Нелсон Вила Поука

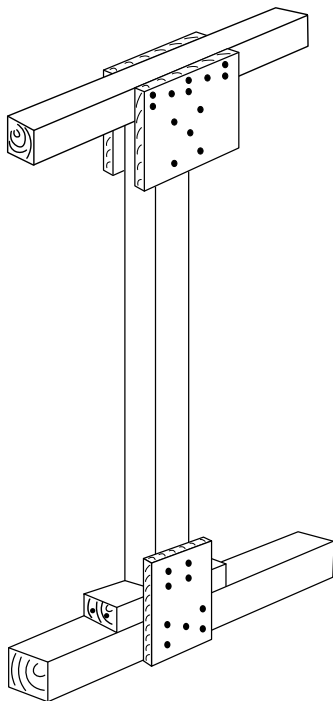
Приковани врски

Обидете се да оставите минимално растојание од приближно 3 см помеѓу секоја шајка и 5 см помеѓу шајките и крајот на дрвото. Шајките треба да бидат обложени за да не кородираат.

2 Основна вертикална потпора, тип 1

Потребни алати: пила, чекан

Потпората „Т“ претставена подолу е привремена потпора која може да се намести брзо, но таа може да биде нестабилна доколку не е добро центрирана под товарот. Треба да се гради со идејата дека ќе се користи привремено, пред да се изградат постабилни потпори како што е двојната потпора „Т“.

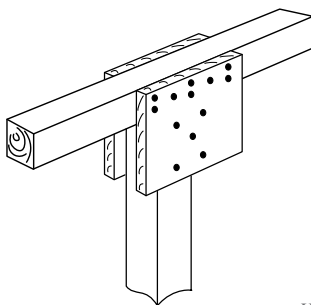

Цртеж: Нелсон Вила Поука

Чекор 1: Подгответе ги сите дрвени парчиња и исчистете го местото каде што сакате да го поставите бондручниот праг.

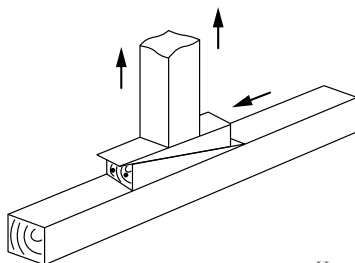

Чекор 2: Заковајте го заглавјето и закачете го заедно со помош на две таблички, по една на секоја страна.

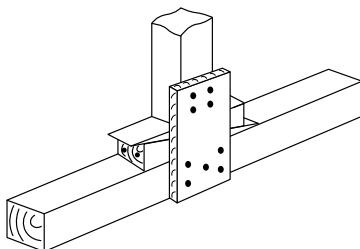
Цртеж: Нелсон Вила Поука

Чекор 3: Ставете го бондручниот праг на земја (можеби ќе треба да поставите штици помеѓу бондручниот праг и земјата, ако земјата е премногу мека) директно под гредата што сакате да ја стабилизирате, иставете го првиот клин врз неа. Ставете шајка во прагот за да го фиксирате клинот. Ставете го вториот клин врз првиот и поставете го парчето столб/заглавје врз вториот клин. Заковајте го вториот клин на неговото место, сè додека заглавјето цврсто не допре до гредата што сакате да ја стабилизирате. Ставете шајка за да спречите лизгање на вториот клин.

Цртеж: Нелсон Вила Поука

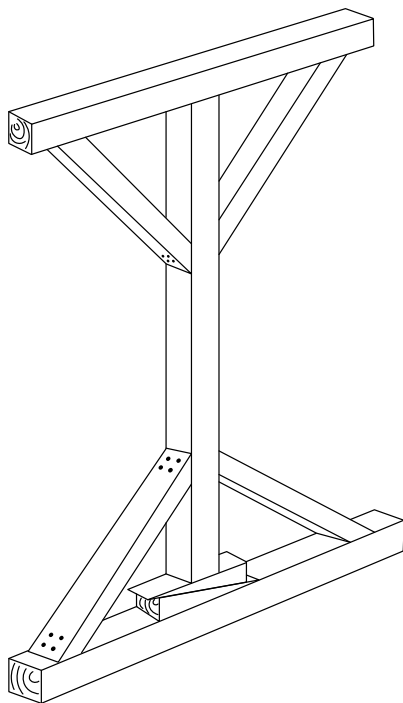
Чекор 4: Завршете со поставување на шипка за поврзување на столбот и бондручниот праг.

Цртеж: Нелсон Вила Поука

3 Основна вертикална потпора тип 2

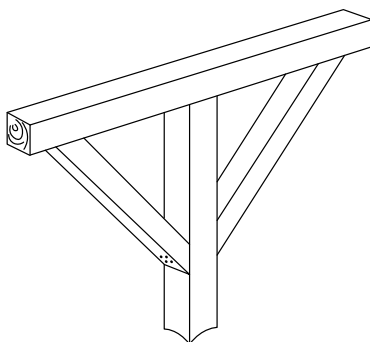
Вертикалната потпора претставена подолу е исто така привремена потпора што може да се инсталира брзо, но може да стане нестабилна ако не е добро центрирана под товарот што треба да го издржи. Треба да се изгради пред изградбата на постабилни потпори.

Цртеж: Нелсон Вила Поука

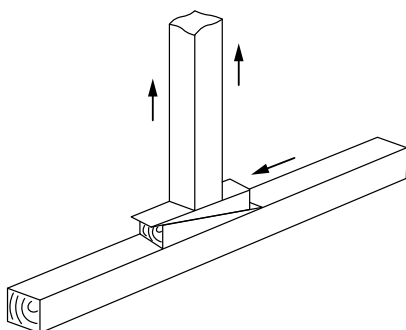
Чекор 1: Подгответе ги сите дрвени парчиња и исчистете ја зоната каде што сакате да го поставите бондручниот праг.

Чекор 2: Заковајте ги заглавјето и вертикалниот столб заедно. Заковајте две шајки на дијагонални столбови до заглавјето и до вертикалниот столб, по еден на секоја страна.

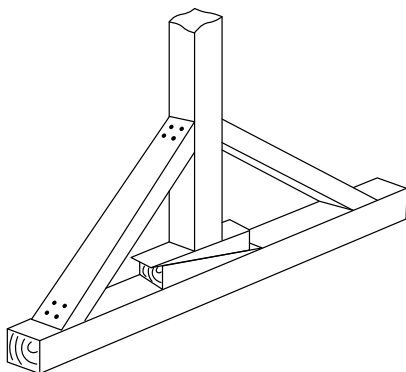
Цртеж: Нелсон Вила Поука

Чекор 3: Ставете го бондручниот праг на земја (можеби ќе треба да поставите штици помеѓу бондручниот праг и земјата ако земјата е премногу мека) директно под гредата што сакате да ја стабилизирате, и ставете го првиот клин врз неа. Ставете шајка во бондручниот праг за да го фиксирате клинот. Ставете го вториот клин врз првиот и поставете го столбот/заглавјето врз вториот клин. Заковајте го вториот клин на неговото место додека заглавјето не постигне цврст контакт со гредата што сакате да ја стабилизирате. Ставете шајка за да го спречите лизгањето на вториот клин.

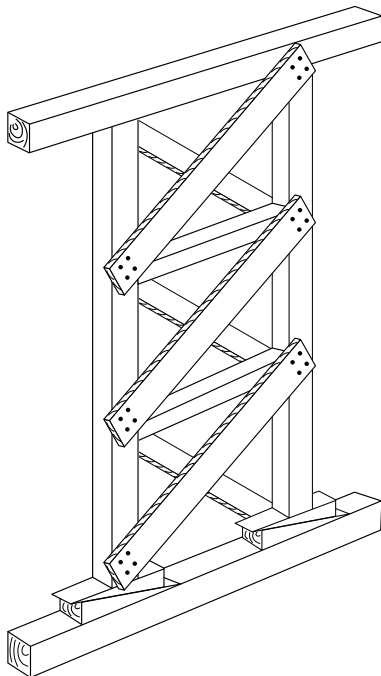
Цртеж: Нелсон Вила Поука

Чекор 4: Завршете со поставување на два дијагонални столба за поврзување на вертикалниот столб и бондручниот праг.

Цртеж: Нелсон Вила Поука

Во зависност од природата на итната состојба, видот на штетата и достапните материјали, можат да бидат користени и други видови вертикални потпори. Следниот цртеж илустрира една варијанта.

Цртеж: Нелсон Вила Поука

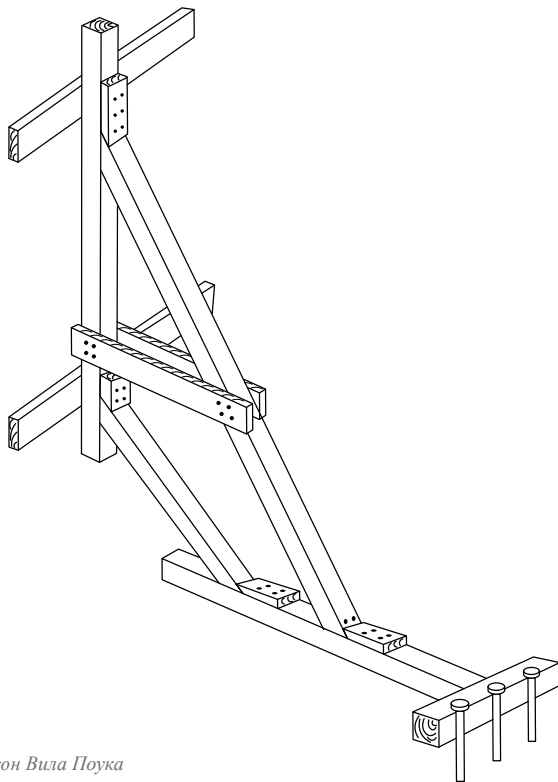
4 Основна коса потпора

Косата потпора прикажана подолу лево е висечка потпора: таа е привремена и треба да се користи за да се овозможи безбедно отстранување на остатоците кои се натрупани до основата на сидот.

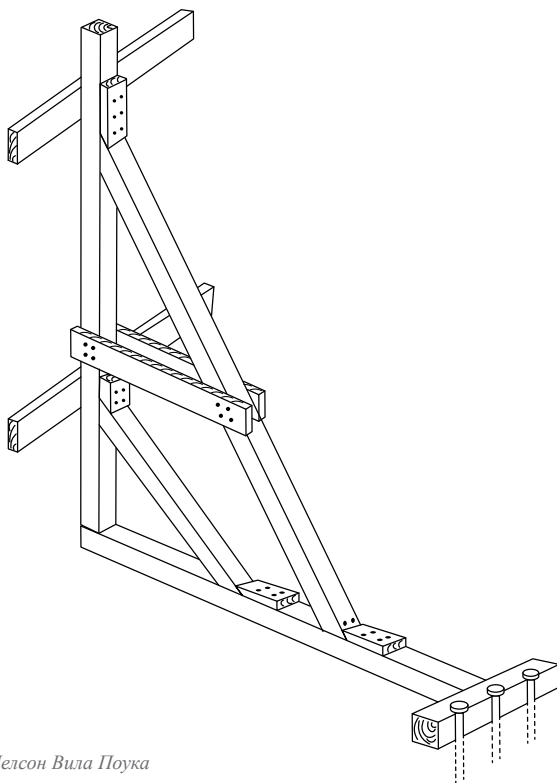
Делот кој треба да се потпре на сидот треба да се прицврсти на него со типли (доколку е сидарија), или со шајки (ако се работи за дрвен сид). Ако пак сидот е декориран, проверете дали има изолирачки слој, како на страница 120 од Прирачникот.

Делот кој се потпира на сидот не мора да се фиксира ако неговиот горен дел може да издржи пробивање на сидот, но да не се потпира со триење.

Ако нема пречки до основата на сидот, може да се користи и косата потпора која е прикажана на страница 91.

Цртеж: Нелсон Вила Поука

Цртеж: Нелсон Вила Поука

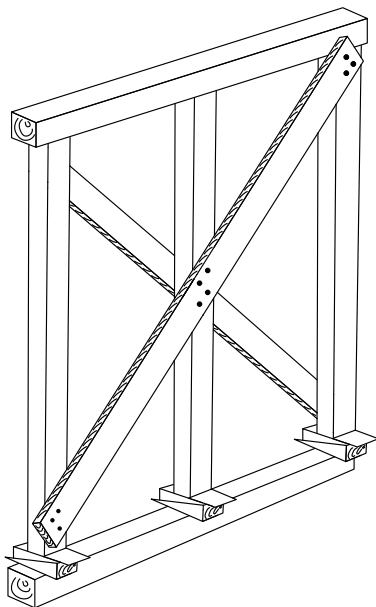
Потребни алатки: чекан, пила и дупчалка ако планирате да ја фиксирате косата потпора на сидот со типли или со штипки за бондручниот праг.

5 Потпора за врата или прозорец тип 1

Оваа потпора се користи за стабилизирање на отворите кога рамките на прозорците или вратите се оштетени.

Потребни алати: пила, чекан

Цртеж: Нелсон Вила Поука

Чекор 1: Подгответе ги сите дрвени парчиња и исчистете ја рамката од прозорските отвори и врати пред да се постави потпората.

Чекор 2: Поставете го прагот со сет клинови на едниот крај и набивајте ги истовремено додека не се стегнат. Прагот треба да биде колку што е можно поизрамнет. Доколку е потребно користете шајбни под бондручниот праг.

Чекор 3: Поставете го заглавјето со сет клинови на спротивниот крај од прагот и набийте ги заедно сè додека заглавјето не се прицврсти. Заглавјето треба да биде колку што е можно израмнето. По потреба користете шајбни над заглавјето.

Чекор 4: Поставете го левиот столб под онаа страна на заглавјето каде што се наоѓа клинот и наспроти страната на отворот, со сет клинови помеѓу столбот и прагот.

Чекор 5: Поставете го десниот столб, со сет клинови помеѓу столбот и прагот.

Чекор 6: Поставете го средниот столб, со сет клинови помеѓу столбот и прагот.

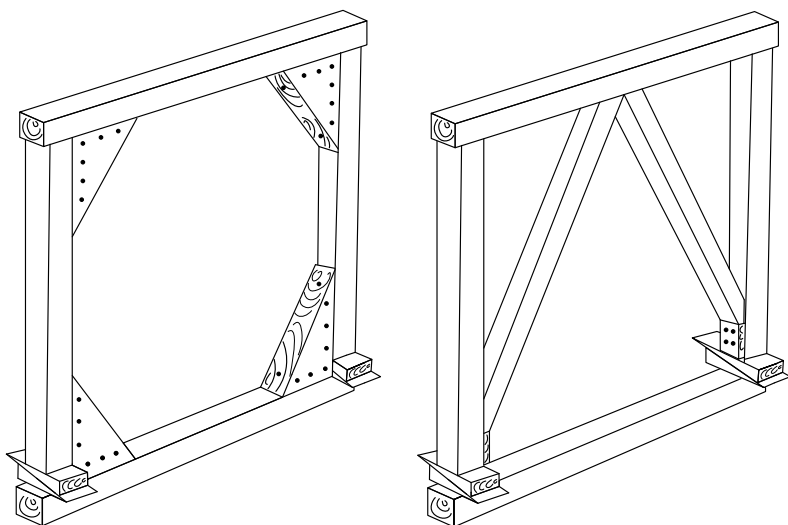
Чекор 7: Затегнете го сетот клинови.

Чекор 8: Заковајте ги двете дијагонални штици.

6 Типови на потпори на прозорци или врати 2 и 3

Овие потпори се користат за стабилизирање на отворите во случаи кога вратата или прозорските рамки се оштетени, а постои неопходност за пристап до внатрешноста.

Потребни алатки: пила, чекан

Цртеж: Нелсон Вила Поука

Совети за изградба на потпори

- Користете талпи со должина која не е поголема од 25 пати од нејзината ширина. На тој начин компресијата и ризикот од свиткување ќе бидат помали.
- Клиновите се чувствителни парчиња; користете дрво што не содржи какви било јазли или дефекти и е доволно суво за да се спречи искривување.
- Секогаш треба да ја фиксирате конструктивната сидна рамка со сидот за да спречите какво било лизгање на потпората. Самата сила на триење не е доволна.
- Конструктивните сидни рамки треба да бидат што повисоки по должината на оштетениот сид и, ако е можно, да достигнуваат сè до земјата.
- Можете да поставите вреќи со песок помеѓу сидот и конструктивната сидна рамка за да се подобри контактот меѓу нив. Ова се прави доколку површината на сидот не е рамна.
- Секогаш кога можете, избегнувајте да потпирате сидови со декорирана површина. Ако не можете да го избегнете тоа, можете да ставите муслин и пена помеѓу сидот и конструктивната сидна рамка. При дефинирање на големината на сидната плоча, имајте на ум дека треба да ја фиксирате конструктивната сидна рамка со сидот.
- Во случај на локално рушење на основата на сидот, можете да користите вреќи со песок за да ја пополните дупката и да обезбедите привремена поддршка.

Department of Homeland Security. 2011. *Field guide for Building Stabilization and Shoring Techniques*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Достапно на: <https://perma.cc/ZN3R-NRWU>

Corpo Nazionale dei Vigili del Fuoco – Università degli Studi di Udine. 2011. *Manuale Opere Provvisorie, l'intervento tecnico urgente in emergenza sismica*. Rome, Ministero dell'Interno.

Достапно на италијански јазик на: <https://perma.cc/AP8A-22L2>

Grimaz, S., Cavriai, M., Mannino, E., Munaro, L., Bellizzi, M., Bolognese, C., Caciolai, M., D'Odorico, A., Maiolo, A., Ponticelli, L., Barazza, F., Malisan, P. & Moretti, A. 2010. *Vademecum, STOP, Shoring Templates and Operating Procedures for the Support of Buildings damaged by Earthquakes*. Rome, Ministry of Interior – Italian Fire Service.

Достапно на: <https://perma.cc/62JX-UGLP>

United States Army Corps of Engineers. 2013. *Urban Search & Rescue Shoring Operations Guide*. Washington, DC, United States Department of Defence.

Достапно на: <https://perma.cc/H6NA-WBRY>

Совети за сушење на недвижно културно наследство и културно наследство „in situ“

- При чистење на површината на предметите избегнувајте користење вода која е под висок притисок. Силниот притисок може да предизвика дополнително оштетување на кревките материјали и ширење на штетни микроорганизми врз предметите. Користете пластични алатки и нежно и со чиста вода за миење отстранете ја калта и другите остатоци од површините на предметите. Пластичните алатки може да предизвикаат помала штета од металните.
- Може да користите механички вентилатори со кои ќе го забрзате процесот на сушење. Тие сепак не се замена за отворањето на врата и прозорци, што е неопходно за отстранување на влажност од еден објект.
- Не користете греалки на плин, бидејќи тие произведуваат водена пара.
- Имајте на ум дека температурите над 18 °C може да поттикнат појава на мувла.
- Избегнувајте употреба на агресивни одвлажнувачи во стари објекти. И одвлажнувачите за ладење и сушење може да се контролираат само со навлажнувач. Ако ги користите правилно, ќе обезбедат пријатни услови за сушење.

За декорирани површини

- Советувајте се, или обезбедете присуство на обучен конзерватор за мозаици и мурали, пред воопшто да допрете која било декорирана површина.
- Обидете се да ја дренирате водата што подалеку од декорираната површина. Имајте на ум дека постојат непропустливи подови кои ја спречуваат дренажата на водата низ подот и со тоа го забрзуваат преносот на водата во сидовите.
- Доколку сидот е декориран само од едната страна, обидете се да ја дренирате водата преку неговата недекорирана страна. Забавете го сушењето на декоративните елементи со употреба на церада. Спречете го директниот контакт со декорираната површина со употреба на нескробен и необоен муслин или бел памучен чаршаф.
- Ако забележите фин и бел прав кој се развива на површината на сидот, тоа честопати е знак за појава на површински соли. Документирајте ги тие делови и побарајте помош од конзерватор за да ги отстраните. Можете и на суво да ги исчеткате солите што се кристализираат на површината. На овој начин ќе го спречите повторното растворање на солите и нивната апсорпција назад во сидот.

Материјали и опрема за итна стабилизација на конструкции „in situ“ заштита на декоративни елементи

- ☐ Дрвени или бамбусови столбови за градење на привремена рамка;
- ☐ Церади: густите, ткаени и обложени церади подобро издржуваат во надворешни услови. Доколку е можно, користете бели церади за да го спречите прекумерениот пораст на температурата, и церади кои се со претходно перфорирани ленти за зајакнување со што ќе се избегне нивното кинење;
- ☐ Брановидни поцинкувани лимови од железо или челик (CGI/CGS): внимавајте на некавалитетни CGI/CGS-табли, бидејќи тие многу брзо се оштетуваат. Таблите со минимална дебелина од 0,3 мм обично траат неколку години;
- ☐ Шајки, особено шајки со голема глава за прицврстување CGI/CGS-табли;
- ☐ Чекани, пили, завртки, шрафцигери, дрвени длета и завртки;
- ☐ Метра, висок и либела;
- ☐ Жица: работна галванизирана жица за оградување, може да се користи за прицврстување бамбус и церада, или за зацврстување на рамка;
- ☐ Метални ремени или метални плочи за поврзување на дрвени парчиња;
- ☐ Јаже изработено од природни влакна кое ќе послужи за прицврстување на бамбусовите елементи и церадата, како и при анкерање на рамката на церадата;
- ☐ Столпчиња и колци за вкопување на рамката или прицврстување на церада;
- ☐ Камења и вреќи со песок: за вкопување на рамката или прицврстување на церадата;
- ☐ Лопати и шипки: во случај да треба да ископате дупка за анкерање на рамката или пак, за прицврстување на церадата;
- ☐ Кофи за вкопување на столбови, во случај да не можете да ископате дупка;

- ☐ Цемент или вар: тие можат да помогнат цврсто да се закотват столбовите;
- ☐ Дрвени клинови: тие можат да помогнат да се стабилизира столбот;
- ☐ Пластични прстени, капачиња од шишиња и мали дрвени штици за прикачување на церадата на рамка;
- ☐ Материјал за шиене (игли и конец) или силна лента за лепење која е водоотпорна и чувствителна на притисок, за спојување неколку церади заедно

За сушење на влажни конструкции

- ☐ Жичана мрежа или перфорирани панели за прицврстување на отворите без да се спречи протокот на воздух;
- ☐ Лопати, метли и колички за отстранување на кал и други остатоци. Доколку сте во можност, користете пластични лопати и метли бидејќи тие предизвикуваат помала штета од металните;
- ☐ Пумпи или кофи за отстранување на заробената вода;
- ☐ Пластични четки и проточна чиста вода со слаб млаз, за миене на кал и други остатоци од површината на предметите;
- ☐ Мерач на влага или мултиметар за мерење на влажноста во сидовите;
- ☐ Механички вентилатори за забрзување на процесот на сушење;
- ☐ Може да се користат и греалки, но никогаш не ги користете греалките на плин бидејќи произведуваат водена пареа. Имајте на ум дека температурите над 18 °C исто така може да го забрзаат растот на мувлата;
- ☐ Одвлажнувачи за ладење и сушење што може да се контролираат со хидратантен уред. Вака ќе обезбедите соодветни услови за сушење. Избегнувајте користење агресивни одвлажнувачи во стари објекти;
- ☐ Церадата може да ви помогне во контролирање на сушењето на декорирана површина. Спречете директен контакт со декорираната површина со користење нескробен муслин или бел лист.

За основна потпора

- ☐ Чекани, пили, завртки, шрафцигери, дрвени длета и навртки;
- ☐ Метра, висок и либела;
- ☐ Дрвени колци и талпи со добар квалитет;

- ☐ Шајки: 8 д (дијаметар: 3,5 мм; должина: 5 см) и 16 д (дијаметар: 3,7 мм; должина: 8 см);
- ☐ Стандардни метални реквизити со прилагодлива висина;
- ☐ Вреќи со песок, гума или пена (на пример, полиетиленска пена, обично се продава како Етафоум за заштита на површините или за подобрување на контактот помеѓу сидната плоча и сидот;
- ☐ Нескробен и небелен муслин или бел памук за заштита на површините од гребење.

За поврзување на конструкција со ремени за ограничување

- ☐ Синтетички појаси со рачки-крцкалки (минимум 2 мм дебели и 50–75 мм широки);
- ☐ Челични плочи за поставување помеѓу појасот и сидот/столбот за распределување на товарите;
- ☐ Дрвени талпи (приближно со дебелина од 3 см) за поставување помеѓу челичната плоча и сидот/столбот;
- ☐ Гума или пена (на пример, полиетиленска пена, обично се продава како Етафоум) која може дополнително да ги заштити површините и да го подобри контактот помеѓу дрвената штица и сидот;
- ☐ Нескробен и небелен муслин или бел памук за заштита украсени површини од гребење.

Потрошен материјал и опрема за „in situ“ заштита на декорирани површини

- ☐ Церада за заштита на површините од вода;
- ☐ Вреќи со песок за полнење и заштита на декорираните површини од удари (погрижете се вреќите со песок да не задржуваат влажност);
- ☐ Гума или пена (на пример, полиетиленска пена, обично се продава како Етафоум) за подобрување на контактот помеѓу површината на дрвото или челичните плочи, доколку е потребно;
- ☐ Нескробен и небелен муслин или бел памук за заштита на украсени површини од гребење;
- ☐ Да се потпре/ограничи елемент со декорирани површини (под, таван, сид, столбови, итн.).

Дрвени столбови

Мерач на влага

Потпорни реквизити

CGI/CGS-табли

Жичана мрежа
(фина)

Жичана мрежа
(голема)

Дрвени клинови

Столпчиња и колци

Лопати и шипки

Либела

Метални ремени

Синтетички појаси со
рачки-крцкалки

Висок

Дрвени штици

**КОРИСТЕНА
ЛИТЕРАТУРА**

Чекор 2: Проценка на штети и ризици на лице место по настанот

BC Housing. 2018. *Rapid Damage Assessment*. Burnaby, BC Housing. Достапно на: <https://www.bchousing.org/about/rapid-damage-assessment> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/686P-5JFE>

Connecticut Technology Transfer Center. 2010. *Protective Equipment for Workers in Hurricane Flood Response*. Connecticut, School of Engineering, University of Connecticut. Достапно на: <https://www.t2center.uconn.edu/pdfs/SAFETY%20BRIEF%202010-7.pdf> [Пристапено на 9 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/LG2T-FTDZ>

Heritage Collections Council. 1998e. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Managing People*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/5_managing_people.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/RR45-BJDW>

Чекор 3: Безбедност и стабилизација

Australian Institute for the Conservation of Cultural Material. 2017. *Visual Glossary*. Canberra, Australian Institute for the Conservation of Cultural Material. Достапно на: <https://aiccm.org.au/conservation/visual-glossary> [Пристапено на 22 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/4P8N-5GBP>

Australia International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2013. *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, 2013*. Burwood, ICOMOS. Достапно на: <http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> [Пристапено на 21 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/UJL9-UY9U>

Australian War Memorial. n.d. *Conservation advice: Cleaning Soot Damaged Objects*. Canberra, The Australian War Memorial. Достапно на: <https://www.awm.gov.au/about/our-work/projects/soot> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/Q38H-G6KT>

Canadian Conservation Institute. 2007. Vacuum Freeze-drying Archaeological Artifacts. *Canadian Conservation Institute (CCI) Notes 4/2*. Ottawa, Minister of Public Works and Government Canada. Достапно на: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/conservation-preservation-publications/canadian-conservation-institute-notes/vacuum-freeze-drying-archaeological-artifacts.html> [Пристапено на 12 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/QRP8-LYKA>

Canadian Conservation Institute. 2017. *Agents of Deterioration*. Ottawa, Minister of Public Works and Government Canada, Ottawa. Достапно на: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/agents-deterioration.html> [Пристапено на 22 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/S65F-KNA5>

Canadian Conservation Institute. 2017. *Care of Objects and Collections*. Ottawa, Minister of Public Works and Government. Достапно на: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/care-objects.html> [Пристапено на 22 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/ZDG8-Y4UU>

Corpo Nazionale dei Vigili del Fuoco – Università degli Studi di Udine. 2011. *Manuale Opere Provvisionali, l'intervento tecnico urgente in emergenza sismica*. Rome, Ministero dell'Interno. Достапно (на италијански јазик) на: <http://www.vigilfuoco.it/allegati/STOP/ManualeSTOP.pdf> [Пристапено на 24 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/AP8A-22L2>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2009. *FEMA National US&R Response System Structural Collapse Technician Module 2a Shoring Basics*. Washington, DC, FEMA. Достапно на: <https://www.fema.gov/pdf/emergency/usr/module2a.pdf> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/WF28-Q5QU>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2018. *Reclaiming Precious Heirlooms From Flood Waters*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Достапно на: <https://www.fema.gov/news-release/2003/09/23/reclaiming-precious-heirlooms-flood-waters> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/XY64-GPM6>

Department of Homeland Security Science and Technology Directorate, Infrastructure Protection and Disaster Management Division. 2011. *Field guide for Building Stabilization and Shoring Techniques*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Достапно на: <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/st/st-120108-final-shoring-guidebook.pdf> [Пристапено на 24 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/ZN3R-NRWU>

Grimaz, S., Cavriai, M., Mannino, E., Munaro, L., Bellizzi, M., Bolognese, C., Caciolai, M., D'Odorico, A., Maiolo, A., Ponticelli, L., Barazza, F., Malisan, P. & Moretti, A. 2010. *Vademecum, STOP, Shoring Templates and Operating Procedures for the Support of Buildings damaged by Earthquakes*. Rome, Ministry of Interior – Italian Fire Service. Достапно на: http://sprint.uniud.it/sites/default/files/Vademecum_STOP_eng_0.pdf [Пристапено на 24 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/62JX-UGLP>

Heritage Collections Council. 1998a. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Caring for Cultural Material 1*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/1_caring_for_cultural_material_1.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/9DS2-DRPA>

Heritage Collections Council. 1998b. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Caring for Cultural Material 2*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/2_caring_for_cultural_material_2.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/49CQ-QVUV>

Heritage Collections Council. 1998d. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Managing Collections*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/4_managing_collections.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/5NAY-J562>

Heritage Collections Council. 1998f. *reCollections, Caring for Collections Across Australia – Handling, Transportation, Storage and Display*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/6_htsd.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/5XRJ-U9R3>

Historic England. 2015. *Flooding and Historic Buildings*. Swindon, Historic England. Достапно на: <https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/flooding-and-historic-buildings-2ednrev/heag017-flooding-and-historic-buildings.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/M66M-3E8L>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. n.d. *The IFRC Shelter Kit*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/PageFiles/95526/publications/D.03.a.07.%20IFRC%20shelter-kit-guidelines-EN-LR.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/R55Z-DEU3>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2015. *IFRC bamboo frame for emergency shelters and emergency roofs – Technical sheets*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/Global/Documents/Secretariat/Shelter/IFRC-bamboo-frame-A4-FINAL-EN-2015.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/S7YY-78MG>

Levitani, A. 1993. Emergency Treatment for Water-Soaked Furniture and Wooden Objects. *National Parks Service Conserve O Gram*, 7(7). Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Достапно на: <https://www.nps.gov/museum/publications/conservogram/07-07.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/4J9T-SFVZ>

McCord, M., & Stone, T. 2002. Deterioration of Collections. *Generation 2: Education and Support Materials*. ICCROM unpublished material. Rome.

Russell, R. & Winkworth, K. 2009. *Significance 2.0: A guide to assessing the significance of collections*. Canberra, Collections Council of Australia Ltd. Достапно на: <https://www.arts.gov.au/sites/g/files/net1761/f/significance-2.0.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

State Library of Queensland. 2014a. *Caring for your collections: Salvaging water-damaged collections*. Brisbane, Queensland Government. Достапно на: http://www.slq.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0005/128984/Caring-for-your-collections-Salvaging-water-damaged-collections.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/8V9X-YFNS>

State Library of Queensland. 2014b. *Caring for your collections: Freezing water-damaged and insect infested collections*. Brisbane, Queensland Government. Достапно на: http://www.slq.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0004/128983/Caring-for-your-collections-Freezing-water-damaged-and-insect-infested-collections.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/V6KB-XKZL>

Tandon, A. 2016. *Endangered Heritage: Emergency Evacuation of Heritage Collections*. Paris, UNESCO & Rome, ICCROM. Достапно на: https://www.iccrom.org/wp-content/uploads/Endangered-Heritage_INTERACTIVE.pdf [Пристапено на 14 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/7J4C-TJDK>

United States Army Corps of Engineers. 2013. *Urban Search & Rescue Shoring Operations Guide*. Washington, DC, United States Department of Defence. Достапно на: http://www.disasterengineer.org/LinkClick.aspx?fileticket=_qYQCrKHi2k%3D&tabid=57&mid=394 [Пристапено на 14 јули 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/H6NA-WBRY>

Van Balen, K. 2008. The Nara Grid: An evaluation Scheme Based on the Nara Document on Authenticity. *APT Bulletin*, 39(2/3): 39–45. Достапно на: <http://orcp.hustoj.com/wp-content/uploads/2016/01/2008-The-Nara-Grid-An-Evaluation-Scheme-Based-on-the-Nara-Documents-on-Authenticity.pdf> [Пристапено на 17 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/DL8A-E32V>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

930.85:614.8(035)

ТАНДОН, Апарна

Прва помош за културно наследство во време на криза. Д. 2 : сет алатки : за координирана подготвеност и одговор во вонредни состојби при обезбедувањето на материјалното и нематеријалното културно наследство / Апарна Тандон ; [превод од англиски на македонски јазик Александра Каитозис]. - Скопје : Национален комитет на Меѓународниот совет за споменици и локалитети ИКОМОС во Македонија, 2023

Начин на пристапување (URL): <https://macedonia.icomos.org/publikaczii/>.

- Текст во ПДФ формат, содржи 110 стр., илустр., табели. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 19.12.2023. - Библиографија: стр. 101-106

ISBN 978-9989-2271-7-2

а) Културно наследство -- Вонредни состојби -- Прва помош -- Прирачници

COBISS.MK-ID 62632197

Република Северна Македонија
Министерство за култура

Македонскиот превод на ова издание е објавен со делумна финансиска поддршка од Министерството за култура на Република С. Македонија.

#culturecannotwait
#културатанеможедачека

Prince Claus Fund for
Culture and Development

Herengracht 603
1017 CE Amsterdam
Netherlands
+31 20 3449 160
www.princeclausfund.org

Via di San Michele 13
00153 Rome
Italy
+39 06585531
www.iccrom.org

ул. Покриена чаршија,
бр.376, локал 13
1000 Скопје
Р. С. Македонија
+389 23 215 435
www.macedonia.icomos.org

Herengracht 474
1017 CE Amsterdam
Netherlands
+31 20 344 9160
www.culturalemergency.org

ISBN 978-9989-2271-7-2

